

Metodički aspekti nastave početničkog solfeggia

Juričić, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Music / Sveučilište u Zagrebu, Muzička akademija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:116:544876>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-29**

Repository / Repozitorij:

[Academy of Music University of Zagreb Digital Repository - DRMA](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

MUZIČKA AKADEMIJA

VIII. ODSJEK ZA GLAZBENU PEDAGOGIJU

LUCIJA JURIČIĆ

METODIČKI ASPEKTI NASTAVE
POČETNIČKOGA SOLFEGGIA

DIPLOMSKI RAD

ZAGREB, 2019.

METODIČKI ASPEKTI NASTAVE POČETNIČKOGA SOLFEGGIA

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: dr. sc. Nikolina Matoš, pred.

Studentica: Lucija Juričić

Ak. god. 2018./2019.

ZAGREB, 2019.

DIPLOMSKI RAD ODOBRILO MENTOR

dr. sc. Nikolina Matoš

Potpis

U Zagrebu, _____

Diplomski rad obranjen _____

POVJERENSTVO:

OPASKA:

PAPIRNATA KOPIJA RADA DOSTAVLJENA JE ZA POHRANU KNJIŽNICI MUZIČKE
AKADEMIJE

Sažetak

Tema ovog diplomskog rada su metodički aspekti nastave početničkoga solfeggia. Početnički solfeggio predškolski je glazbeni program namijenjen djeci predškolske i rane osnovnoškolske dobi. Nastava je zamišljena kao priprema za početak glazbenog obrazovanja u osnovnoj glazbenoj školi. U nastavi početničkoga solfeggia učenike se upoznaje s općim obilježjima glazbe, razmatra se povezanost glazbe i sadržaja, provode se glazbene i glazbeno-angažirane aktivnosti. Metodički postupci usmjereni su na fokusiranje i održavanje dječje pažnje, a pritom se ponajviše koriste igra i priča kao motivacijska sredstva. Konačni cilj nastave početničkoga solfeggia jest da dijete zavoli glazbenu umjetnost i otkrije puteve ka razumijevanju glazbe.

Ključne riječi:

glazbena pedagogija solfeggio predškolski glazbeni program glazbene igre slušanje glazbe

Summary

The topic of this thesis is about educational aspects of teaching preschool solfège. It is a preschool music program created for children of preschool and early school age. The program is designed as a preparation for primary music education in specialised music schools. In preschool solfège pupils are given some general characteristics of music, they learn about connection between music and content, and they take part in various music and music-engaged activities. Teaching methods are directed toward gaining and prolonging childrens attention and concentration, mostly using games and stories as motivational means. Final goal of preschool solfège is to motivate children to love the art of music and to discover ways of understanding musical phenomena.

Key words:

music pedagogy solfège (ear training) preschool music program music games music listening

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	DEFINICIJA POČETNIČKOGA SOLFEGGIA	2
2.1.	Oblici/vrste predškolskih programa	2
2.2.	Obilježja nastave početničkoga solfeggia	4
2.3.	Usporedba nastave početničkoga solfeggia s ostalim glazbenim programima	5
2.4.	Usporedba nastave početničkoga solfeggia s nastavom solfeggia u nižim razredima osnovne glazbene škole.....	7
3.	PODRUČJA RADA U NASTAVI POČETNIČKOGA SOLFEGGIA	8
3.1.	Upoznavanje učenika sa značajkama melodije	8
3.2.	Usvajanje metra i ritma	9
3.3.	Stvaranje osjećaja za različite tonske sustave	12
3.4.	Obrada i interpretacija teksta u pjesmama i pričama.....	12
3.5.	Slušanje glazbe	14
3.6.	Glazbeno opismenjivanje	15
3.7.	Glazbeno stvaralaštvo.....	16
3.8.	Slušno i praktično upoznavanje glazbala	18
3.9.	Glazbene igre.....	19
3.10.	Likovno izražavanje.....	20
3.11.	Ples i pokret	21
4.	PREGLED RELEVANTNIH IZVORA O PREDŠKOLSKOM GLAZBENOM ODGOJU U HRVATSKOJ	22
4.1.	Knjige i znanstveni radovi.....	22
4.2.	Udžbenici i priručnici	23
5.	ZAKLJUČAK	25
6.	PRILOZI	27
6.1.	Primjer pripreme nastavnoga sata	29
6.1.1.	Odgojno-obrazovni ciljevi nastavne jedinice.....	29
6.1.2.	Odgojno-obrazovni ishodi.....	30
6.1.3.	Ključni pojmovi	30
6.1.4.	Nastavne metode/postupci i oblici rada	30
6.1.5.	Izvori i materijali za učenje i poučavanje	31
6.1.6.	Artikulacija nastavnog sata	32
6.1.7.	Vremenska organizacija sata.....	34

6.1.8. Prilozi nastavnom satu	35
7. LITERATURA.....	38
Mrežni izvori:.....	40

1. UVOD

Čovjek još od samog rođenja pokazuje interes za glazbu, a glazbene su aktivnosti na neki način neizostavan dio ljudskoga života i to od najranije dobi. Nakon nekoliko stoljeća postojanja različitih glazbenoobrazovnih institucija diljem svijeta, porasla je i svijest o važnosti učenja glazbe kod djece mlađe dobi. Slijedom toga se u formalni glazbenoobrazovni sustav, uz osnovnoškolsku, srednjoškolsku i visokoškolsku razinu, uvrstio i predškolski glazbeni odgoj (Rojko, 2012b). S obzirom na to da djeca prije škole u pravilu pohađaju dječji vrtić, gdje imaju prilike iskusiti određeno "radno okruženje", dostupna je mogućnost da dijete, prije osnovne glazbene škole, upiše nekakav oblik predškolskoga glazbenog programa. Danas postoji mnogo oblika takvih programa, ali možda najbliži glazbenoj školi bi bio *početnički solfeggio*, stoga ga najprije trebamo definirati. Budući da je literatura za početnički solfeggio malobrojna, a u stranoj literaturi se pojam "početnički solfeggio" ne pojavljuje, detaljnije ćemo obraditi metodičke aspekte nastave početničkoga solfeggia.

U radu su, uz početnički solfeggio, definirani, opisani i uspoređeni različiti oblici predškolskih glazbenih programa. Početnički solfeggio, koji se odvija na predškolskoj glazbenoobrazovnoj razini, potom je uspoređen s nastavom solfeggia u osnovnoj glazbenoj školi. Nadalje, analizirana su područja rada u nastavi početničkoga solfeggia koja uključuju upoznavanje učenika sa značajkama melodije, usvajanje metra i ritma, stvaranje osjećaja za različite tonske sustave, obradu i interpretaciju teksta u pjesmama i pričama, slušanje glazbe, glazbeno opismenjivanje, glazbeno stvaralaštvo, slušno i praktično upoznavanje glazbala, glazbene igre, likovno izražavanje te ples i pokret. Naposljetku, realiziran je i pregled relevantnijih izvora na hrvatskom jeziku, direktno ili indirektno povezanih s nastavom početničkoga solfeggia.

2. DEFINICIJA POČETNIČKOGA SOLFEGGIA

Program početničkoga solfeggia je najzastupljeniji program predškolskog glazbenog obrazovanja u hrvatskim glazbenim školama (tablica 1). Osim programa početničkoga solfeggia možemo se susresti s još nekim predškolskim programima koji su mu slični. Programi početnog solfeggia i predškolskog solfeggia istovjetni su programu početničkoga solfeggia, razlika je samo u nazivu. Primjerice, nastava početnog solfeggia održava se u *Glazbenoj školi Josipa Hatzea* u Splitu¹, a predškolskog solfeggia se održavala u *Osnovnoj glazbenoj školi „Mirković“* u Opatiji². Glazbene škole u Hrvatskoj pružaju i druge programe za djecu predškolskog uzrasta kao što su glazbeni vrtić te glazbena igraonica ili pak tzv. mala glazbena škola u *Glazbenoj školi Alberta Štrige* u Koprivnici³ te u *Glazbenoj školi Karlovac*⁴. Neke glazbene škole pružaju oblik instrumentalnog programa za predškolsku djecu kao što su *Glazbena škola Bonar* u Zagrebu⁵, *Glazbena škola u Varaždinu*⁶, *Glazbeno učilište Elly Bašić* u Zagrebu⁷ i *Osnovna glazbena škola „Mirković“* u Opatiji⁸. Razne glazbene radionice i slične programe za djecu predškolske dobi pružaju i privatne institucije.

2.1. Oblici/vrste predškolskih programa

Prema opisanom, može se zaključiti da u Hrvatskoj postoje sljedeći oblici, odnosno vrste predškolskih glazbenih programa:

- glazbeni vrtić
- glazbena igraonica
- početnički solfeggio
- instrumentalni programi
- dječji zbor
- nastava glazbe u ustanovama općeg tipa

¹ Glazbena škola Josip Hatze, Split, <http://www.gsgh.hr/obrazovanje/stupnjevi-obrazovanja/>, <http://www.gsgh.hr/upisna-pocetnicki-solfeggio-split/>, pristup 20. kolovoza 2019.

² Osnovna glazbena škola "Mirković", Opatija, <http://gs-mirkovic-opatija.skole.hr/razmjena>, http://gs-mirkovic-opatija.skole.hr/upload/gs-mirkovic-opatija/multistatic/73/glazbena_skola_-_letak_-_upisi_opcenito.pdf, <http://gs-mirkovic-opatija.skole.hr/roditelji>, http://gs-mirkovic-opatija.skole.hr/nastava/predmeti?ms_nav=, pristup 20. kolovoza 2019.

³ Glazbena škola Alberta Štrige, Križevci, <https://glazbenaskolakrizevci.hr/odjeli/predskolski-program/>, <https://glazbenaskolakrizevci.hr/upisi/upisi-predskolski-program/>, pristup 20. kolovoza 2019.

⁴ Glazbena škola Karlovac, Karlovac, <http://www.glazbena-ka.hr/20160808-mala-glazbena-skola-za-djevojciice-i-djecake-od-5-do-8-godina>, pristup 20. kolovoza 2019.

⁵ Glazbena škola Bonar, Zagreb, <http://www.bonar.hr/predskolski-program/>, <http://www.bonar.hr/upisi/>, pristup 20. kolovoza 2019.

⁶ Glazbena škola u Varaždinu, <https://glazbena.hr/wp-content/uploads/2019/06/Natje%C4%8Daj-za-upis-u%C4%8Denika-u-pred%C5%A1kolske-programe.pdf>, pristup 20. kolovoza 2019.

⁷ Glazbeno učilište Elly Bašić, Zagreb, http://www.ellybasic.hr/?page_id=49, http://www.ellybasic.hr/?page_id=1510, pristup 20. kolovoza 2019.

⁸ ibid.2

Glazbeni vrtić predškolski je program koji se odvija u glazbenim školama, a pohađaju ga učenici kasnije predškolske i rane školske dobi. Ne sadrži elemente solfeggia i teorije glazbe, a naglasak se stavlja na pjevanje, sviranje, pokret, slušanje, likovno izražavanje te igru. Nastava se u većini glazbenih škola održava dva puta tjedno po 45 minuta. Program je zamišljen kao priprema za početak glazbenog obrazovanja u osnovnoj glazbenoj školi.

Program *glazbene igraonice* također se odvija u glazbenim školama, ali u manjem broju u odnosu na programe glazbenog vrtića (tablica 1). Predviđen je za djecu predškolske dobi te učenike prvih i drugih razreda osnovne općeobrazovne škole. Ne sadrži elemente solfeggia i teorije glazbe, već je naglasak na igri i pjevanju. Program je također zamišljen kao priprema za početak glazbenog obrazovanja u osnovnoj glazbenoj školi.

Početnički solfeggio je najzastupljeniji predškolski program u hrvatskim glazbenim školama. Naziva se još početni ili predškolski solfeggio. U odnosu na glazbeni vrtić i igraonicu, najbliži je solfeggiu u osnovnoj glazbenoj školi. Razlikuje se od programa glazbenog vrtića i igraonice po tome što sadrži elemente solfeggia i teorije glazbe. Osim toga sadrži i pjevanje, likovno izražavanje, pokret, upoznavanje glazbala, sviranje, aktivno slušanje glazbe, glazbeno stvaralaštvo, analizu djela te igru. Nastava se kao i u glazbenom vrtiću odvija dva puta tjedno po 45 minuta. Na službenoj internetskoj stranici *Glazbene škole Pavla Markovca* u Zagrebu⁹ možemo pronaći nekoliko informacija vezanih za nastavu početničkoga solfeggia. Program je namijenjen djeci kasnije predškolske i školske dobi (6-8 godina) i traje jednu do dvije godine. Nastava se odvija dva puta tjedno po 45 minuta, a maksimalan broj učenika po grupi je 15. Za upis nije potrebno proći audiciju. Program je zamišljen kao kao priprema za početak glazbenog obrazovanja u osnovnoj glazbenoj školi.

Instrumentalne programe za predškolski uzrast pružaju podjednako glazbene škole i privatne ustanove. U Hrvatskoj takve programe pružaju *Glazbena škola Bonar* u Zagrebu¹⁰, *Glazbena škola u Varaždinu*¹¹ i *Glazbeno učilište Elly Bašić* u Zagrebu¹² gdje se mogu učiti blok-flauta i violina. Nekada je takav program pružala i *Osnovna glazbena škola „Mirković“* u Opatiji¹³ uz mogućnost sviranja različitih instrumenata. U privatnim ustanovama instrumentalni programi mogu biti jednokratni u obliku tjednog, mjesečnog ili cjelogodišnjeg programa.

⁹ Glazbena škola Pavla Markovca, Zagreb, <http://www.glazbena-skola-pavla-markovca.hr/djelatnost/predskolski-uzrast.html>, <http://www.glazbena-skola-pavla-markovca.hr/djelatnost/predskolski-uzrast.html>, pristup 20. kolovoza 2019.

¹⁰ ibid.6

¹¹ ibid.7

¹² ibid.8

¹³ ibid.3

Ostvaruju se na različite načine: sviranjem na Orffovom instrumentariju (Rojko 2012b), sviranjem violine Suzuki metodom¹⁴, *El sistema* programom¹⁵ i drugim metodama. Instrumentalni programi ne sadrže elemente solfeggia i teorije glazbe jer djeca uče glazbu kroz samu praksu – naglasak je na aktivnom sviranju. Osim aktivnog muziciranja ovdje je zastupljeno i upoznavanje glazbala te slušanje. Programi ne sadrže pjevanje, likovno izražavanje i pokret.

Dječji zbor može se pojaviti kao predškolski program u nekim glazbenim školama kao što su *Glazbena škola Bonar* u Zagrebu¹⁶, *Glazbena škola Milka Kelemena* u Slatini¹⁷ i *Glazbena škola u Varaždinu*¹⁸. Naglasak je na pjevanju i vježbama disanja kao i na slušanju jer djeca pjevaju isključivo po sluhu odnosno oponašaju voditelja. Ne sadrži elemente solfeggia i teorije glazbe kao ni sviranje i likovno izražavanje.

Nastava glazbe u ustanovama općeg tipa usko je povezana s drugim područjima kao što je likovno izražavanje ili tjelesni odgoj u dječjem vrtiću. Ostvaruje se pjevanjem, slušanjem, pokretom, igrom i likovnim izražavanjem. Sličan program za djecu ranije predškolske dobi, *glazbene animacije*, pruža privatna glazbena škola *Glazbaonica ljubav* u Zagrebu¹⁹.

Dijete ne treba pristupati audiciji kako bi upisalo neki od spomenutih programa, ali također je važno napomenuti da niti jedan od njih nije uvjet za upis u osnovnu glazbenu školu. Nakon što dijete završi predškolski program, ako želi upisati osnovnu glazbenu školu, mora proći audiciju kao sva ostala djeca među kojima sigurno ima i onih koji nisu pohađali predškolski program (tablica 1).

2.2. Obilježja nastave početničkoga solfeggia

Početnički solfeggio može biti dobar uvod u nastavu solfeggia u glazbenoj školi, međutim treba pripaziti da program ne bude previše temeljit kako učenici ne bi bili u prednosti u odnosu na one koji nisu pohađali ovaj program. Učitelj isto tako treba imati na umu da radi s malom djecom

¹⁴ Suzuki metoda, <http://suzuki.yolasite.com/>, pristup 21. kolovoza 2019.

¹⁵ El sistema program, <https://elsistemausa.org/>, pristup 21. kolovoza 2019.

¹⁶ ibid.6

¹⁷ Glazbena škola Milka Kelemena, Slatina, http://glazbena-milka-kelemena.skole.hr/predskolski_programi/po_etni_ki_solfeggio, http://glazbena-milka-kelemena.skole.hr/mali_zbor, pristup 20. kolovoza 2019.

¹⁸ ibid.7

¹⁹ Glazbaonica ljubav, privatna glazbena škola, Zagreb, <https://www.glazbaonicaljubav.com/upisi-2019-2020/>, pristup 21. kolovoza 2019.

koja možda još uvijek ne znaju čitati, a ni pisati. Poželjno je uvesti određene glazbene pojmove, ali bez prisile i pretjeranog opterećenja.

Nastava početničkoga solfeggia zamišljena je da se djeca bave glazbom prvenstveno kroz igru koja je jedna od najvažnijih aktivnosti djeteta (Sam, 1992). Dijete u tom životnom razdoblju još uvijek nema potpunu koncentraciju stoga je potrebno konstantno mijenjati dinamiku sata. Glazbene aktivnosti ostvaruju se pjevanjem i sviranjem, slušanjem glazbe, izražavanjem i stvaranjem, istraživanjem i pokretom (Vidulin, 2016) što pogoduje kvalitetnoj realizaciji sata, naravno kroz igru, ali s dozom ozbiljnosti. Najvažnije je osmisliti priču kroz koju će se provlačiti različiti načini glazbenog izražavanja, a koji će po mogućnosti uključivati pjevanje i slušanje te na zanimljiv način prikazati ono što se želi postići, odnosno ono što je važno da djeca nauče.

Glazba se može doživjeti na mnogo različitih načina. Prvenstveno je tu pjevanje uz koje je vezano zviždanje melodije i mumljanje. Zatim slušanje, ne samo klasične glazbe, već i drugih glazbenih vrsta. Sviranje je nemoguće bez upoznavanja sa svakim instrumentom, a najprije s onima koji su dostupni i vidljivi. Brojalice su također važna sastavnica u glazbi pomoću kojih se tek kreće u svijet glazbe. Prepoznavanje, analiziranje i primjena prethodno stečenog znanja bitni su za brže učenje i odgonetavanje nepoznanica. Crtani filmovi i drugi prikladni video sadržaji nezamislivi su bez pozadinske glazbe. Samim time je i likovno izražavanje jako važno jer djeca u toj dobi povezuju sve umjetnosti (Vidulin, 2016). Tako je ples, pa i sam pokret, jako važan. Da bismo sve ovo mogli što bolje povezati, potrebna nam je priča i, naravno, igra jer one zajedno mogu sve ove sastavnice učiniti puno zanimljivijima.

2.3. Usporedba nastave početničkoga solfeggia s ostalim glazbenim programima

Početničkom solfeggiu i ostalim glazbenim programima zajedničko je to što su namijenjeni djeci koja još nisu upisala osnovnu glazbenu školu. Cilj svakog od ovih programa jest da dijete kroz igru uči o glazbi. Na prvi pogled su glazbeni vrtić, glazbena igraonica i početnički solfeggio veoma slični. Ciljevi su im jednaki, pripremaju djecu na kasnije glazbeno obrazovanje, uključuju pjevanje, sviranje, slušanje, igru i likovno izražavanje, ali jedino početnički solfeggio uključuje neke elemente teorije glazbe. Budući da je početnički solfeggio u odnosu na glazbeni vrtić i igraonicu najbliži nastavi solfeggia u osnovnoj glazbenoj školi, postavlja se pitanje zašto u glazbenim školama postoji toliko različitih predškolskih programa.

Već smo spomenuli kako je početnički solfeggio najzastupljeniji predškolski program u glazbenim školama, ali nema ga u svakoj glazbenoj školi. *Glazbena škola Blagoja Berse* u Zagrebu²⁰, *Glazbena škola Frana Lhotke* u Sisku²¹ i *Osnovna glazbena škola „Boris Papandopulo“* u Splitu²² pružaju jedino program glazbenog vrtića. *Osnovna glazbena škola Kontesa Dora*²³ u Našicama pruža jedino program glazbene igraonice. Postavlja se pitanje jesu li početnički solfeggio, glazbeni vrtić i glazbena igraonica istoznačnice koje imaju drugačiji naziv ili je riječ o tri potpuno različita predškolska programa. Odgovor možemo pokušati pronaći u glazbenim školama koje pružaju nekoliko različitih predškolskih programa. *Glazbena škola Josip Hatze* u Splitu²⁴, *Glazbena škola u Novskoj*²⁵, *Glazbena škola Vatroslava Lisinskog* u Zagrebu²⁶, *Glazbena škola Zlatka Balokovića* u Zagrebu²⁷ i *Osnovna glazbena škola Lovro pl. Matačić* u Omišu²⁸ pružaju program glazbenog vrtića i početničkoga solfeggia. *Glazbena škola Jan Vlašimsky* u Virovitici²⁹ i *Osnovna glazbena škola Borisa Papandopula* u Kutini³⁰ pružaju program glazbene igraonice i početničkoga solfeggia. *Glazbena škola Alberta Štrige* u Križevcima³¹ pruža tri predškolska programa: glazbeni vrtić, malu glazbenu školu i početnički solfeggio.

²⁰ Glazbena škola Blagoja Berse, Zagreb, <https://bersa.hr/teorijski/>, pristup 20. kolovoza 2019.

²¹ Glazbena škola Frana Lhotke, Sisak, <http://fran-lhotka.hr/modules/news/article.php?storyid=43>, <http://fran-lhotka.hr/modules/news/article.php?storyid=140>, pristup 20. kolovoza 2019.

²² Privatna osnovna glazbena škola "Boris Papandopulo", Split, <http://www.centarttrstenik.hr/glazbenivrtic>, pristup 20. kolovoza 2019.

²³ Osnovna glazbena škola Kontesa Dora, Našice, <https://kontesadora.hr/obavjesti/upisi>, <https://kontesadora.hr/odjeli/pocetnicki-solfeggio>, pristup 20. kolovoza 2019.

²⁴ *ibid.*2

²⁵ Glazbena škola u Novskoj, <http://www.glazbena-novska.hr/index.php/2012-08-21-13-26-55/predskolski-uzrast>, pristup 20. kolovoza 2019.

²⁶ Glazbena škola Vatroslava Lisinskog, Zagreb, <http://glazbena-lisinski.hr/archives/4629>, <http://glazbena-lisinski.hr/archives/4145>, pristup 20. kolovoza 2019.

²⁷ Glazbena škola Zlatka Balokovića, <https://www.balokovic.hr/upisi/>, pristup 20. kolovoza 2019.

²⁸ Osnovna glazbena škola Lovro pl. Matačić, Omiš, <http://ogslp-matacic.hr/o-skoli/>, <http://ogslp-matacic.hr/predskolsko-glazbeno-obrazovanje/>, pristup 20. kolovoza 2019.

²⁹ Glazbena škola Jan Vlašimsky, Virovitica, <https://www.vlasimsky.hr/djelatnici/>, <http://www.vlasimsky.hr/raspored-glazbene-igraonice-i-pocetnickog-solfeggia-skolska-godina-2015-2016/>, <http://www.vlasimsky.hr/upisi-u-glazbenu-igraonicu-i-pocetnicki-solfeggio/>, pristup 20. kolovoza 2019.

³⁰ Osnovna glazbena škola Borisa Papandopula, Kutina, <http://ogs-bpapandopula-kutina.hr/services/predskola/>, pristup 20. kolovoza 2019.

³¹ *ibid.*4

2.4. Usporedba nastave početničkoga solfeggia s nastavom solfeggia u nižim razredima osnovne glazbene škole

Početnički solfeggio je, za razliku od ostalih predškolskih glazbenih programa, najbliži nastavi solfeggia u osnovnoj glazbenoj školi. Po samom nazivu već možemo doći do toga zaključka. Na početničkom solfeggiu se, osim pjevanja pjesmica i brojlica, sviranja i slušanja glazbe, usvajaju osnovni glazbeni principi, razvija se glazbeni sluh, glazbeno pamćenje i osjećaj za ritam (Glazbena škola Pavla Markovca, <http://www.glazbena-skola-pavla-markovca.hr/djelatnost/predskolski-uzrast.html>)³². Razvija se i osjećaj za intonaciju, osjećaj za kretanje melodije, osjećaj za dinamiku i dinamičke promjene, prepoznavanje boje tona i motorika (Glazbena škola Alberta Štrige, Križevci, <https://glazbenaskolakrizevci.hr/odjeli/predskolski-program/>)³³. Učenike se upoznaje s glazbalima i teorijom kao dio pripremnog programa za upis u prvi razred osnovne glazbene škole (Glazbena škola Zlatka Balokovića, <https://www.balokovic.hr/upisi/>)³⁴. Početnički solfeggio je, kako je već rečeno, dobra priprema za početak glazbenog obrazovanja u osnovnoj glazbenoj školi.

³² pristup 20. kolovoza 2019.

³³ pristup 20. kolovoza 2019.

³⁴ pristup 20. kolovoza 2019.

3. PODRUČJA RADA U NASTAVI POČETNIČKOGA SOLFEGGIA

Područja rada u nastavi početničkoga solfeggia obuhvaćaju upoznavanje učenika s općim obilježjima glazbe, razmatranje povezanosti glazbe i sadržaja, provođenje glazbenih i glazbeno-angažiranih aktivnosti te ostalih aktivnosti povezanih s glazbom. Općim obilježjima glazbe pripadaju značajke tona i glazbeno-izražajne sastavnice kao što su melodija, ritam i tonski sustav. Što se tiče povezanosti glazbe i sadržaja, važno je fokusirati se na rad na tekstu i *priču* kao jedno od glavnih motivacijskih sredstava u nastavi. Glazbene aktivnosti uključuju aktivno slušanje glazbe, glazbeno opismenjivanje, glazbeno stvaralaštvo, upoznavanje glazbala i glazbene igre. Od ostalih aktivnosti, ovdje su najprisutniji ples i pokret, kao i likovno izražavanje.

3.1. Upoznavanje učenika sa značajkama melodije

"Melodija je niz tonova različite visine i redovito različitog trajanja koji se izvode uzastopno, a u muzičko-sadržajnom pogledu tvore smislenu cjelinu." (Kovačević, 1977a, str. 560). Kako bi se razvijale glazbene sposobnosti djece, potrebno je baviti se onim aktivnostima koje sadrže melodiju (Gospodnetić, 2015). Tonovi od kojih se melodije sastoje imaju četiri svojstva: visinu, jačinu, trajanje i boju. Upravo je svojstvo visine tona važan čimbenik u razvijanju glazbenog sluha (Sam, 1998).

Prilikom odabira pjesme važno je pripaziti na *opseg* melodije. Što je opseg veći, djeca će imati više poteškoća pri pjevanju. Od pete do sedme godine života, opseg dječjeg glasa je u pravilu od c^1 do c^2 , eventualno do e^2 . Istraživanjem je ustanovljeno da učenici koji pohađaju izvannastavne i izvanškolske pjevačke aktivnosti u prosjeku imaju veći opseg glasa od učenika koji ih ne pohađaju. Iz rezultata istraživanja također se može iščitati činjenica da se opseg dječjih glasova povećava s odrastanjem (Krnić, 2015).

Radica (2015) kaže kako je mala terca prvi melodijski pomak koje dijete intuitivno otpjeva. Ona je najčešće temelj brojnih dječjih pjesama, kao što je, na primjer, pjesma *Pužu pužiću* Ljiljane Goran (slika 1). Budući da je djeci mala terca najprirodniji interval, logično je da će učitelj najprije učiti djecu pjesme koje se temelje na tom intervalu, kako bi kasnije došli do zahtjevnijih pjesama.

7. Pužu pužiću

Lj. Goran

Pu - žu pu - ži - ću, po - ka - ži nam ku - ći - cu.

S na - ma ćeš se i - gra - ti, no - vog pu - ža bi - ra - ti.

Slika 1. Lj. Goran: *Pužu pužiću* (izvor: Đerfi-Bošnjak, 2001)

U odgojno-obrazovnom procesu, učenik usvaja melodiju tako što pažljivo sluša učitelja koji demonstrira melodiju pjevajući. Učitelj pritom treba biti veoma pažljiv i svjestan da svojom vokalnom reprodukcijom utječe na vokalnu reprodukciju učenika. Učitelj može pjevati pjesmu uz pratnju na glazbala (najčešće klaviru), ali u određenom trenutku dobro je odmaknuti se od glazbala i početi se kretati s djecom. Melodija se može obraditi i na način da učitelj vizualno pokazuje smjer kretanja visine tona, npr. kada melodija postepeno uzlazi, ruka se postepeno podiže, a kada silazi, ruka se spušta (Gospodnetić, 2015).

3.2. Usvajanje metra i ritma

"Kao osnova i prapočelo muzičke umjetnosti ritam je suštinski dio muzike, puls i životna snaga melodije i okosnica harmonijske izgradnje." (Kovačević, 1977b, str. 211). Ritam je u mnogim kulturama, kao što su afrička, indonezijska, indijska, arapska i druge, puno važniji od melodije. Ljudi su od samih početaka gradili najprije udaraljkaške instrumente od kamenja, životinjskih kostiju, životinjske kože, drveta i drugih sirovina koje su im bile dostupne, a tek kasnije gradili su melodijske instrumente. Na udaraljkaškim instrumentima udarali bi određeni ritam i tako stvarali glazbu. Ona je često bila u službi ritualnih običaja, ali i rasonode (Kovačević, 1977b, str. 211).

Ritam je element bez kojega nema glazbe, stoga slobodno možemo zaključiti da je riječ o najvažnijem glazbenom elementu. Ritam pokreće glazbu i zato ju dijete jako voli (Sam, 1998). I pauza je važan dio ritma jer donosi određeni kontrast (Gospodnetić, 2015). Ritam proizlazi iz

govorne akcentuacije pa ga je najlaške usvojiti pomoću *brojalica*. Radica (2015) smatra da se može reći kako je brojlica „prva prihvatljiva glazbena vrsta za djecu“. Jurišić i Sam Palmić (2002) već u samom naslovu njihove zbirke brojlica – *Brojalica, snažni glazbeni poticaj* – naglašavaju njezinu važnost jer ona pomaže ponajviše u razvoju osjećaja za ritam u glazbi. Brojalica se može učiti zbog sebe same, kako bi postala dijelom poznatog repertoara u okviru glazbenoga odgoja djece, a može biti i uvod u neku igru ili drugi sadržaj koji ne mora nužno biti glazbeni. Osvještavanju ritma brojalice mogu pomoći dobro osmišljeni pokreti tijela i/ili sviranje na udaraljkaškim instrumentima. Budući da djeca u toj dobi vole povezivati razne umjetnosti, s veseljem će spojiti glazbu i pokret.

Jurišić i Sam Palmić (2002) dijele brojalice u dvije skupine, a to su *govorena brojlica* i *pjevana brojlica*. *Govorena brojlica* je ona koja se izvodi na istom tonu odnosno na istoj visini tona. Ti se tonovi ne razlikuju u visini već u trajanju, jačini i boji. Riječi takve brojalice su oglazbljene, iako ne i uglazbljene. *Pjevana brojlica* je ona koja u sebi sadrži tonsku različitost, ali nije u određenom tonalitetu.

Brojalica je didaktička vrsta u kojoj do izražaja dolaze i ritam i tekst. Da bismo mogli odrediti je li neka brojlica kvalitetno osmišljena, tekst je potrebno podvrgnuti analizi. On mora biti pravilno ritmiziran tako da naglasci pojedinih slogova ostanu nepromijenjeni (slika 2). Slogovi riječi trebaju biti jezično pravilni ne samo u hrvatskom književnom jeziku već i u dijalektnom govoru. Isto vrijedi i za pjesmu (Jurišić, Sam Palmić, 2002).

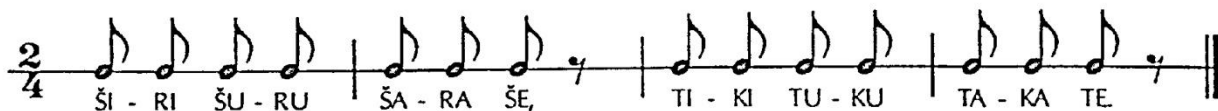
MACO MOJA MALA
Grozdana Jurišić

MA-CO MO-JA MA-LA SVE BIH TE-BI DA-LA. SPA-VAJ LIJE-PO
TI, SA-NJAJ MI-ŠA TRI.

Slika 2. Grozdana Jurišić: *Maco moja mala* (izvor: Jurišić i Sam Palmić, 2002)

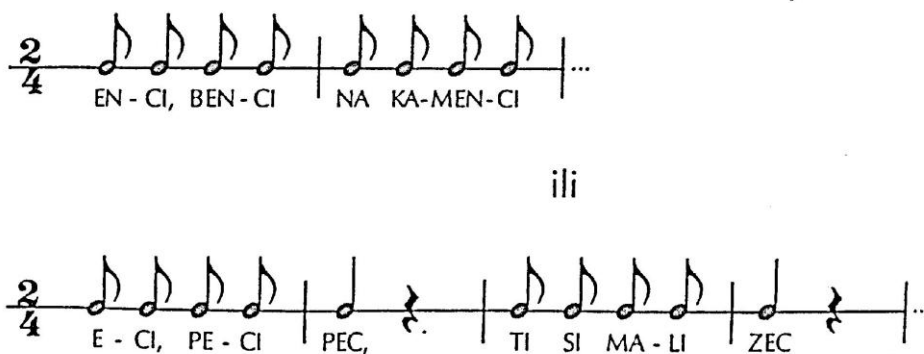
Jurišić i Sam Palmić brojalice dijele po sadržaju na *konkretne brojalice*, *bесmislene brojalice* i *kombinirane brojalice*. Sadržaj konkretnih brojlica je stvaran, razumljiv djetetu, ima neko značenje, dok je sadržaj besmislene brojalice neodređen. Neodređen je zato što u sebi sadrži

niz slogova ili riječi koje nemaju značenje. One su isključivo u funkciji ritma i to je njihov pravi smisao (slika 3). Djeci su privlačne takve brojalice jer mogu biti kreativan poticaj u smišljanju slogova u određenom ritmu (Jurišić, Sam Palmić, 2002).

Slika 3. Primjer „besmislene“ brojalice (izvor: Jurišić i Sam Palmić, 2002)

Kombinirana brojalica spoj je konkretne i besmislene brojalice. Sastavljena je tako da se izmjenjuju konkretni i besmisleni dijelovi teksta (slika 4). Takve brojalice uglavnom nalazimo u tradicijskoj glazbi. I ovdje je nizanje slogova u funkciji ritma (Jurišić, Sam Palmić, 2002).

Slika 4. Primjer kombiniranih brojalica (izvor: Jurišić i Sam Palmić, 2002)

Tekst može biti dobra nit vodilja za biranje pjesme prikladne za određeno godišnje doba ili obilježavanje nekog događaja. Takve su recimo jesenske, zimske, proljetne, ljetne, božićne, uskrсне, pjesme svetom Nikoli i druge prigodne pjesme (Gospodnetić, 2015). Pjesma *Snjegović i djeca* nepoznatog autora odiše zimskim ugođajem, a *Jesen* Ivana Golčića (Videk, Golčić, Junaković, 1996b) opisuje događaje u jesen. Pjesma *Božiću* Berislave Vračić opisuje nestrpljivost iščekivanja Božića (Đerfi-Bošnjak, 2001).

3.3. Stvaranje osjećaja za različite tonske sustave

"Tonski sustav sastavljen je od tonova u uzlaznom ili silaznom slijedu različite visine." (Ravlić, 2012). Tonski sustavi ili ljestvice koji su nam danas najbližiji su durska i molska ljestvica. Ako pogledamo u zbirke dječjih pjesama Videk, Golčića i Junaković (1996a; 1996b), Đerfi-Bošnjak (2001) i Ferić (2017), primijetit ćemo da je većina pjesama napisana u durskim tonalitetima. Pjesme u molskim tonalitetima mnogo su rjeđe i ovdje se mogu izdvojiti *Jesenska pjesma* Vesne Matana Matić, *Vjetar* Nikše Njirića, *Pred san* Josipa Kaplana (Đerfi-Bošnjak, 2001) i *Snješkova pjesma* Ivana Golčića. Još su rjeđe pjesme u modusima; jedan primjer je pjesma u durskom modusu Ivana Golčića *Hvala* (Videk, Golčić, Junaković, 1996b).

Budući da se radi o uzrastu od šest do osam godina treba pripaziti na odabir tonaliteta pojedine pjesme zbog opsega dječjih glasova. Skladatelji su nekada pisali dječje pjesme u tonalitetima F-dura ili G-dura, ali danas je djeci prirodnije pjevati u nižem registru, stoga mnogi učitelji transponiraju dječje pjesme. Tome je vjerojatno tako jer se danas sve manje i manje njeguje pjevanje (Radica, 2015).

Učenike je potrebno senzibilizirati i za sustave koji ne pripadaju duru i molu. Naša folklorna tradicija bogata je raznim modusima, pentatonskim ljestvicama i drugim tonskim sustavima. Također sadrži različite načine pjevanja kao što su klapsko pjevanje, folklorno pjevanje ili netemperirano pjevanje. Ipak, folklorna tradicija ne smije biti u središtu nastave početničkoga solfeggia jer tradicijski napjevi nisu idealan materijal za učenje intonacije i ritma. Bez obzira na to, nikako ne treba biti izostavljena u potpunosti jer djeca trebaju upoznati hrvatsku tradicijsku glazbu i njoj pripadajući karakterističan glazbeni jezik i izričaj. Učitelj je također slobodan prezentirati i tradicijsku glazbu drugih zemalja te je u razgovoru s učenicima usporediti s hrvatskom tradicijskom glazbom (Radica, 2015).

3.4. Obrada i interpretacija teksta u pjesmama i pričama

Tekst, uz melodiju, također predstavlja važnu odrednicu dječje pjesme. Skladatelj koji sklada dječje pjesme svakako mora početi od teksta. Ako se odluči iskoristiti već napisani tekst, trebao bi uzeti u obzir da njegova poetska vrijednost ne implicira da je tekst pogodan za uglazbljivanje. Tekst određuje gdje će se koji naglasak smjestiti u taktu, a često određuje i intervalska kretanja u melodiji, kao i ritam cjelokupne pjesme. S druge strane, tekst može dominirati u odnosu na glazbu koja ga na neki način dodatno ističe. U mnogim dječjim pjesmama

uglazbljene su priče, što će se djeci manjeg uzrasta više svidjeti, ali treba pripaziti da sadržaj ne odvuče previše pozornosti od same glazbe (Radica 2015).

Uz motiviranje učenika sa sadržajem i značenjem pjesama, priče su odličan i učinkovit način kako zainteresirati djecu. Već smo spomenuli da su mnoge dječje pjesme zapravo uglazbljene priče koje se djeci sviđaju. Primjer jedne takve uglazbljene priče je pjesma *Avanture maloga Juju* Petra Bergama čiji je tekst napisao Žarko Roje (slika 5).

*Bila mama Kukunka,
bio tata Taranta,
imali su maloga Juju.*

*Jednom su se šetali,
kraj duboke rijeke Nil,
gdje je bio velik' krokodil.*

*Iskočio krokodil,
iz duboke rijeke Nil,
uhvatio maloga Juju.*

*Plače mama Kukunka,
plače tata Taranta,
vrati nama našega Juju.*

*Odgovara krokodil,
iz duboke rijeke Nil,
dones' te mi vola pečenog.*

*Trči mama Kukunka,
trči tata Taranta,
donijeli su vola pečenog.*

*Progovara krokodil,
iz duboke rijeke Nil,
evo vama vašega Juju.*

Slika 5: Tekst pjesme *Avanture maloga Juju* (izvor: Radica, 2015)

Ova pjesma, s pomalo neobičnom radnjom i likovima, namijenjena je djeci najmlađeg uzrasta. Priča se vrti oko nestvarnih likova, s neobičnim imenima, koji mogu biti ljudi, životinje ili nešto treće (osim krokodila). Iz pjesme se ipak mogu saznati odnosi između likova, a to su mama Kukunka, tata Taranta i njihovo dijete Juju. U jednom trenutku događa se nešto neočekivano, otmica maloga Jujua kao zaplet radnje. Zaplet pobuđuje zainteresiranost djeteta za daljni razvoj događaja i zato je kod ove pjesme važno da se, barem u početku učenja pjesme, djeca usredotoče na priču, ali i na glazbu. Važno je napomenuti da djecu u pjesmama privlače česta ponavljanja riječi, u ovom slučaju mama Kukunka, tata Taranta, Juju i krokodil (Radica, 2015).

Pjesma se može obraditi na način da je uklopljena u priču. Gospodnetić (2015) nam daje jedan primjer obrade pjesme *Ribica* Mihaela Kraseva pomoću kazališta lutaka. U knjigama za

djecu *Pričanka-pjevanka-crtanka 1* i *Pričanka-pjevanka-crtanka 2*, Nevenka Videk (1996a; 1996b) je napisala kratke pjesme-priče za djecu. Svaka priča na kraju knjige ima svoju pjesmu te su one na taj način međusobno povezane. Pjesme je napisao Ivan Golčić, a uz priče i pjesme nalaze se ilustracije Svjetlana Junakovića te su na taj način ujedinjene tri umjetnosti. Gospodnetić (2015) također smatra da je dobro ući u svijet glazbe putem priče kao motivacijskog sredstva. Autorica nam daje primjer jedne odgajateljice koja je koristila priču odnosno dramatizaciju tako što je začarala djecu u šumske životinje i na taj način su pjevali pjesmice koje su već prije usvojili.

Mnogi poznati skladatelji povezali su priču i glazbu, jedan od njih je Sergej Prokofjev koji je napisao simfonijsku priču *Peća i vuk* za djecu. Glavni likovi u priči su dječak Peća, kojega predstavljaju gudački instrumenti u orkestru, i njegov Djedica kojega predstavlja fagot. Sporedni likovi su Pećini prijatelji iz šume i djedova vrta, a instrumenti koji ih predstavljaju su flauta (ptičicu), oboa (patku), klarinet (mačku), rogovi (vuka) i timpani (lovce).

Potrebno je spomenuti i Francisa Poulenca i njegovu skladbu za naratora i klavir *Histoire de Babar le petit éléphant, FP 129 (Priča o sloniću Babáru)*, također namijenenu za djecu.

3.5. Slušanje glazbe

Svaki slušatelj različito usmjerava svoju glazbenu pozornost, ovisno o glazbenom znanju s kojim raspolaže tijekom procesa slušanja. Pozornost može biti usmjerena na melodijsku liniju ili harmoniju, zatim na ritam, tempo ili dinamiku. Glazbeno obrazovani pojedinci, pogotovo oni s prirodnim predispozicijama za uspješan razvoj glazbenoga sluha, svoju pozornost mogu usmjeriti na veći broj glazbenih parametara (Sam 1998).

Načelno postoje dvije kategorije slušanja glazbe, a to su aktivno i pasivno slušanje (Sam, 1998). *Pasivno slušanje* je ono koje stvara ugođaj, raspoloženje, ali ne uključuje emocionalno i intelektualno uživljavanje. Asocijativno slušanje također je pasivno jer se slušatelj usredotočuje na samu asocijaciju, a ne na glazbu. Za neke aktivnosti pasivno slušanje može biti veoma korisno, primjerice dok djeca crtaju, igraju se, slobodno plešu ili dok slušaju sa zamišljanjem nečega ili razmišljanjem o nečemu (Sam, 1998). *Aktivno slušanje* je ono koje uključuje doživljaj, spoznaju, emocionalno i intelektualno uživljavanje. Emocionalni doživljaj daje cjelokupna glazba, a intelektualni napor se usredotočava na neku glazbenu pojavu. Aktivno slušanje može biti cjelovito i analitičko. Cjelovito slušanje nekog djela bitno je za emocionalni i glazbeni doživljaj.

Analitičko slušanje je slušanje u kojemu je intelektualna pozornost usredotočena na neku glazbenu pojavu, recimo melodiju, ritam, dinamiku, tempo, glazbalo ili glas itd. (Sam, 1998).

Dijete voli slušati pjesme za koje zna da će ih pjevati, a voli i slušati pjesmu koju poznaje od prije (Sam, 1998). Što se tiče instrumentalne skladbe za slušanje ili zahtjevnije vokalne skladbe, ona smije biti kompliciranija od djetetovih izvođačkih sposobnosti. Može se dogoditi da ta ista skladba koju dijete u nekoj dobi može samo slušati, prestane biti interesantna u trenutku kada ju može izvoditi. Budući da se vjerojatno neće svi polaznici početničkoga solfeggia odlučiti za glazbenu školu, potrebno je odgojiti buduće posjetitelje koncertnih dvorana koje se postiže slušanjem pomno izabranih djela (Radica, 2015).

Sam (1998) je izradila popis glazbene literature za slušanje koji se može koristiti i u nastavi početničkoga solfeggia. Među popisanim djelima mogu se izdvojiti *Mačkova fuga* Alessandra Scarlattija, *Kokoš* Jeana Phillipea Rameaua, *Varijacije na dječju temu* Wolfganga Amadeusa Mozarta, *Dječji kutić* Claudea Debussyja i *Dječja soba* Modesta Petroviča Musorgskog.

3.6. Glazbeno opismenjivanje

Glazbeno opismenjivanje jest stjecanje vještine koja omogućuje razumijevanje glazbenog teksta i njegovu vokalnu reprodukciju odnosno stvaranje notnoga zapisa nakon što je glazba slušno demonstrirana (Rojko, 2012a). Postavlja se pitanje je li glazbeno opismenjivanje u pravom smislu te riječi nužno u nastavi početničkoga solfeggia, pa i drugih predškolskih glazbenih programa. Glazbenu pismenost će dijete svakako steći tijekom osnovnoškolskog glazbenog obrazovanja, dok ostali programi glazbenoga odgoja ne mogu dovesti do glazbene pismenosti na nekoj ozbiljnijoj razini (tada možemo govoriti o tzv. prividnoj glazbenoj pismenosti). Osim toga, već smo spomenuli kako neka djeca, koja pohađaju nastavu početničkoga solfeggia, još uvijek ne znaju čitati ni pisati pa ih ne treba dodatno opterećivati s učenjem notnoga pisma. Rojko (2012a) napominje da je sustav pismenih znakova u samome jeziku sekundaran odnosno da dijete najprije nauči govoriti, a onda tek pisati i čitati. Isto možemo primijeniti i na nastavu početničkoga solfeggia, da djecu prvo naučimo slušati glazbu, a onda tek njezin zapis. Također smo spomenuli da neće svi učenici po završetku početničkoga solfeggia početi svoje glazbeno obrazovanje u glazbenoj školi, tako da glazbeno pismo za njihovo daljnje obrazovanje neće imati značajniju ulogu.

Iako se glazbeno pismo ne uči, moguć je rad na modulatoru na način da je prisutna slovčana notacija koja pak ovisi o metodi intonacije (relativna, apsolutna ili funkcionalna) na nastavi solfeggia koju koristi pojedina glazbena škola. Mogu se koristiti i drugi oblici pseudonotacije tako da su na primjer različiti stupnjevi ljestvice drugačije boje ili da je svaki ton jedna sličica. Na taj način s djecom se mogu uvježbati jednostavne melodije, intervalski skokovi, akordičke figuracije bez upotrebe notnog pisma. Igra *Pisanje kružića* također može pomoći djeci u određivanju visine različitih tonova (Gospodnetić, 2015). Ritam je također moguće predočiti koristeći sličice kao i za notne visine, ali je važno da budu različitih veličina tako da odgovaraju različitim notnim vrijednostima (ibid.). Obradi ritma mogu poslužiti i konkretni predmeti različitih veličina kao što su Lego kocke (6.1. Primjer pripreme nastavnog sata). Različita glazbala isto mogu predstavljati različite notne vrijednosti tako da na primjer osminke sviraju djeca koja imaju drvene štapiće, a četvrtinke ona koja imaju bubanj (Gospodnetić, 2015). Metar se najčešće usvaja pljeskanjem ili lupkanjem uz pjesmu, ili sviranjem na udaraljka. Kretanjem po prostoru u metru može se osvijestiti tempo neke skladbe pa ga je na isti način moguće usporediti s tempom druge skladbe ako je na primjer jedna brza, a druga polagana (ibid.). Za obradu glazbenog oblika nekog djela mogu se koristiti vizualna pomagala, sličice ili predmeti, čiji broj mora biti jednak broju fraza odnosno kitica te jednak broj taktova, osim ako su fraze različite duljine. Djeca na taj način bez korištenja notnoga pisma mogu usporediti međusobno dijelove skladbe. To je moguće i korištenjem različitih glazbala za pojedinu frazu (ibid.). Sviranjem glazbala različite glasnoće može se prikazati i dinamika pjesme ili njezinih dijelova. Kod promjene dinamike u pjesmi može se glasnija udaraljka zamijeniti tišom ili se jednostavno može na jednom instrumentu svirati glasnije ili tiše. Dinamiku je moguće osvijestiti i pomoću igara *Glasno i tiho – toplo i hladno* te *Tramvaj, auto, vlak*. Igranjem glazbenih igara mogu se osvijestiti i usvojiti brojni glazbeni elementi (ibid.).

3.7. Glazbeno stvaralaštvo

Glazbeno stvaralaštvo odnosi se na svjesno stvaranje od strane pojedinca, najčešće s namjerom da se stvori određeno glazbeno djelo koje predstavlja zatvorenu cjelinu sa svojim početkom, sredinom i krajem (Svalina, 2011). Ono je na osnovnoškolskoj razini moguće isključivo pod vodstvom učitelja (Rojko, 2012a). Uz određena glazbena znanja, za glazbeno stvaralaštvo potrebna je i mašta. Originalnost je osnovna značajka glazbenog stvaralaštva, a njoj su pridružene radoznalost i radost, pa i strast (Rojko, 2012b).

Improvizacija se često koristi kao sinonim za glazbeno stvaralaštvo, ali ona je zapravo samo primarni impuls za komponiranje. Mnoga djela potaknuta su improvizacijom, koja se najprije javila u tradicijskoj glazbi. Skladatelji 17. i 18. stoljeća namjerno su davali slobodu izvođačima u solističkim kadencama i općenito načinima ornamentiranja. Improvizacija se ponovno javlja u klasičnoj glazbi 20. stoljeća, ali i u *jazzu* kao glavna njegova značajka (Kovačević, 1977b).

Danas je dječje glazbeno stvaralaštvo prisutno u većini suvremenih programa (kurikuluma) za nastavu glazbe. Ono se čak pojavljuje kao izborni kolegij na nekoliko učiteljskih fakulteta u Hrvatskoj (Rojko, 2012a). Prema nastavnom programu solfeggia za osnovne glazbene škole, također su predviđene aktivnosti glazbenoga stvaralaštva (MZOŠ i HDGPP, 2006).

Kreativnost je prisutna u svakome od nas, prema tome, dječju kreativnost ne treba razvijati jer ona već postoji. Djetetu je važno da stvara, ponekad mu je važniji sam proces stvaranja od produkta. Emocija je veoma važan faktor u glazbenom stvaralaštvu, ne samo kod djeteta, već i kod odraslih umjetnika. Glavna sredstva izražavanja su glas i sviranje raznih ritmova na svemu oko sebe (Gospodnetić, 2015). Učenici rado sudjeluju u glazbeno-stvaralačkim aktivnostima pa bi bilo dobro da se one češće provode u nastavi glazbe (Svalina, 2010), pa tako i u nastavi početničkoga solfeggia.

Stvaralaštvo ne mora nužno biti glazbeno, ono može biti pod utjecajem glazbe primjerice ples i pokret koji prate glazbu ili likovno stvaralaštvo. Glazbeno stvaralaštvo se može poticati na brojne načine, a na učitelju je da osmisli ideje za to. Pri tome je važno da učitelj ne pokazuje učenicima svoj način stvaranja kako ga oni ne bi oponašali. Uglazbljivanje brojalice jedan je od načina glazbenog stvaralaštva kao i uglazbljivanje svakodnevnoga govora. Ritmiziranje teksta također je jedan od načina kako razvijati dječju kreativnost. Unutar poznate pjesme ili brojalice može se promijeniti neki od glazbenih elemenata pa i sam tekst (Gospodnetić, 2015). Hrvatska pučka popijevka *Kruška, jabuka, šljiva* idealna je za smišljanje novih kitica o drugom voću (Slika 6).

*Kruška, jabuka, limun,
veli mali Šimun,
to je voće slatko
jeo bi ga svatko.*

*Kruška, jabuka, banana,
veli mala Ana,
to je voće slatko
jeo bi ga svatko.*

Slika 6. Izmišljeni tekst na melodiju hrvatske pučke popijevke *Kruška, jabuka, šljiva*
(izvor: Đerfi-Bošnjak, 2001)

3.8. Slušno i praktično upoznavanje glazbala

Instrumenti, odnosno glazbala su sprave koje proizvode zvukove određene ili neodređene visine (Kovačević, 1977b). Upoznavanje djece s glazbalima također je učiteljev zadatak. Da bi dijete moglo upoznati glazbalo u samoj naravi, potrebno ga je predstaviti na nekoliko razina. Prvo treba slušno usvojiti zvuk glazbala do razine prepoznavanja, a potom ga je potrebno i vizualno upoznati tako da dijete može povezati sliku sa zvukom (Sam, 1998). Naprednija razina odnosi se na prepoznavanje pojedinih glazbala u okviru različitih instrumentalnih sastava.

Sviranje je također važno područje rada u nastavi početničkoga solfeggia jer na taj način učenici mogu povezati stečena znanja s određenim radnjama prilikom glazbene izvedbe, bilo da je riječ o ritmu ili o melodiji. Pojedine glazbene škole posjeduju Orffov instrumentarij koji se upotrebljava u radu s djecom. Orffov instrumentarij je skup udaraljki koji je dobio ime po Carlu Orffu, kompozitoru 20. stoljeća (Keder, 2018). Za prvi susret s udaraljka, učitelj treba odrediti pravila kako bi spriječio buku. Važno je da djeca ne sviraju odmah kada dobiju glazbalo već da pričekaju svu djecu da dobiju svoje glazbalo. Prije sviranja potrebno je dogovoriti određeni znak za početak i kraj da ne bi došlo do međusobnog nadglašavanja (Gospodnetić, 2015).

U slučaju da učitelj nema na raspolaganju glazbala, a također nema ni dovoljno vremena za izradu glazbala od priručnog pribora, u nastavi se uvijek može primjenjivati *tjeloglazba*. *Tjeloglazba* (eng. *body percussion*) je sviranje ritma koristeći dijelove vlastita tijela. Može biti aktivnost sama za sebe ili uvod u neku drugu aktivnost kao što je učenje brojalice, pjesme ili igre. Korisna je za osvješćivanje svoga tijela kao instrumenta. Na taj način djeca brže i lakše usvajaju

ritam, tekst pa i melodiju ako se s njome kroz tjeloglazbu radi (Popović, 2018). Primjer glazbene izvedbe uz primjenu tjeloglazbe je *A Rain Storm* slovenskog vokalnog sastava *Perpetuum Jazzile*, kao dio obrade pjesme *Africa* grupe *Toto* iz 1981. godine (<https://www.youtube.com/watch?v=nQJv3an26EQ>)³⁵. Uz tjeloglazbu, ova izvedba uključuje oponašanje zvukova iz prirode koji se mogu povezati i nadovezati na dječje pjesme poput *Kišice* Liljane Goran ili istoimene pjesme Vere Gerčik (Đerfi-Bošnjak, 2001). Aktivnost oponažanja zvukova može se uspješno nadovezati i na slušanje glazbe sa srodnom tematikom, kao što je *Jesen iz Četiri godišnja doba* Antonija Vivaldija (1716–1717).

3.9. Glazbene igre

Igra je, u pedagogiji, oblik čovjekove rekreacije, sredstvo odgoja i izobrazbe; slobodna, samomotivirajuća, nesvrhovita djelatnost u kojoj sredstva dominiraju nad ciljem, a većina autora veže ju uz djetinjstvo (Ravlić, 2012). Glazbene igre mogu pomoći učiteljima pri stvaranju opuštenog ozračja u razredu. Učenici rado igraju igre stoga im to treba omogućiti. Pogodne su i na nastavi početničkoga solfeggia jer pomoću njih učenici nesvjesno usvajaju glazbena znanja i vještine (Šulentić Begić, 2016).

Psiholozi dijele igru na nekoliko vrsta: funkcionalna igra, konstruktivna igra, igra pretvaranja, igre s pravilima i složenije igre. Učitelj u nastavi može kombinirati navedene vrste igara. Djeca neće aktivnost osjećati kao rad ako se igraju i zato učitelj treba uvijek biti u potrazi za novim igrama. Neke od igara koje se mogu igrati s djecom su *Pisanje kružića*, *U pokretu*, *Pjevanje svog imena*, *Igra auta*, *Igra životinja u šumi*, *Veliki i mali orkestar*, *Slušaj pažljivo*, *Prodajemo klavire* i druge (Gospodnetić, 2015). Učitelj ima slobodu osmisliti nove igre koje će mu poslužiti kao dodatno pomagalo za učenje pjesme (6.1. Primjer pripreme nastavnog sata), upoznavanje novog glazbala, slušanje i druge aktivnosti.

Igre ne moraju biti isključivo glazbene već mogu biti i odgojne. *Publika na koncertu* je igra u kojoj se djeca uče kulturnom ponašanju na koncertu. Učionica se uredi kao koncertna dvorana s pozornicom i gledalištem. Igra počinje tako da djeca ulaze u učionicu s ulaznicama, a učitelj (ili netko od učenika) ih na ulazu pregledava i smješta na njihova mjesta. Nakon što su svi smješteni gasi se svjetlo i učitelj nastupa na pozornici. Nastup uključuje pjevanje ili sviranje, a može i oboje. Učenici za to vrijeme gledaju i slušaju "koncert" u tišini. Po završetku nastupa, učitelj se

³⁵ pristup 28. kolovoza 2019.

nakloni, a učenici veselo plješću rukama. Nakon igre učitelj može s učenicima prokomentirati njihovo ponašanje. Izvođač ne mora nužno biti učitelj, može biti i netko od učenika pa se na taj način igra može igrati nekoliko puta. Učenik pritom razvija osjećaj za samostalno muziciranje koje mu može biti od pomoći kada bude pristupao prijemnom ispitu za upis u osnovnu glazbenu školu.

3.10. Likovno izražavanje

Već smo spomenuli kako djeca u predškolskoj i ranoj školskoj dobi imaju tendenciju međusobno povezivati umjetnosti. Tako je mislio i Junaković (Videk, Golčić, Junaković, 1996a; 1996b) koji je napravio niz ilustracija predviđenih za bojanje, povezanih s pričama i pjesmama. Dio knjige ostavljen je za nekoliko zagonetki koje je osmislila Nevenka Videk, a rješenje zagonetki potrebno je nacrtati u za to predviđen prostor. Potreban je pažljiv metodički postupak na području crtanja i bojanja da likovna umjetnost ne bi došla do izražaja više od glazbene (Gospodnetić, 2015).

Likovno izražavanje može biti korisno u obradi melodije na način da se melodijska linija ili "putovanje glazbe" crta na ploči ili na papiru. Crtanje može biti potkrijepljeno slušanjem neke instrumentalne skladbe. Na taj način učitelj iz crteža može saznati kako je neka skladba utjecala na djetetovo trenutno stanje, odnosno kako je dijete doživjelo glazbu. Djeca zapravo slikaju njezin ugođaj ako je glazba instrumentalna, vokalna na stranom jeziku ili *besmislена brojalica*. Ako pjesma koju slušaju (ili pjevaju) ima riječi, onda će djeca crtati sadržaj pjesme (Gospodnetić, 2015).

Jedno istraživanje je pokazalo da djeca predškolske dobi tijekom slušanja instrumentalne glazbe likovno izražavaju konkretnim motivima koje vežu uz to što su slušali. Također je ustanovljeno da koriste tople boje za skladbu bržeg tempa, a hladnije za skladbu sporog tempa. Crteži su različitih sadržaja jer sama glazba nije uvjetovala sadržaj što nije slučaj kod pjesama koje tekstom uvjetuju sadržaj (Antunović, 2017).

3.11. Ples i pokret

"Ples je umjetnost harmonična pokreta tijela u ritmičkom slijedu." (Ravlić, 2002). Ples čini niz pokreta koji se uglavnom ponavljaju. Postoje različite vrste plesova: standardni, latinoamerički, plesovi crnačkoga podrijetla, balet, moderni plesovi, folklorni plesovi i mnogi drugi (ibid.).

Glazbeni pokret je odraz glazbenog osjećaja. Djetetovo prirodno stanje je pokret i takva komunikacija mu je najbliža (Sam, 1998). Djeca ne mogu mirovati dok slušaju glazbu ili pjevaju, uvijek će se kretati. Postoje dva oblika kretanja koja se koriste u radu s djecom, a to su *improvizacija* pokreta djece uz glazbu i *oponašanje* pokreta učitelja. Pokret može sadržavati kretanje u prostoru na razne načine: hodanje, trčanje, skakanje, puzanje, valjanje i drugo. Na takve načine učitelj može oblikovati koreografiju te ju zajedno s djecom izvoditi uz pjesmu. Važno je da djeca oponašaju učitelja dok pleše jer u protivnom neće moći upamtiti i ponoviti sve pokrete (Gospodnetić, 2015).

Budući da je djeci pokret tako blizak, učitelj može osmisliti pokrete koji će im pomoći da svladaju pjesmu. Već smo spomenuli primjer obrade melodije *Jesenske pjesme* spuštanjem i podizanjem ruke tako da djeca osvijeste smjer kretanja melodije. Nadalje, moguće je osvijestiti ritam pjesme pokretanjem dijelova tijela u ritmu. Pokretom se može prikazati i sadržaj pjesme. Ako se pjesma sastoji od više strofa, pokret može pomoći djeci da zapamte tekst. Glazbeni oblik također se može pokazati pokretima, ali oni moraju biti dobro osmišljeni. Pokretom se može prikazati i karakter skladbe, tempo i dinamika.

Mnoge dječje igre sadrže pokret ili ples. Gospodnetić (2015) navodi neke glazbene igre koje uključuju pokret ili ples koje se mogu koristiti u nastavi: *Glazbene stolice*, *Son makaron*, *Zemlja kipova*, *Igra ogledala*, *Svi kao prvi* i mnoge druge.

Navedena područja rada u nastavi početničkoga solfeggia mogu uvelike doprinijeti glazbenom obrazovanju djeteta i samoj kvaliteti nastave. Već je spomenuto da djeca nemaju veliku koncentraciju, stoga je važno izmjenjivati navedene aktivnosti kako bi učitelj zadobio njihovu pažnju jer u se u protivnom željeni učinak neće postići. Koristeći ova područja rada u nastavi može se pratiti učenikov napredak u nekoliko glazbenih područja kako bi ga se bolje pripremilo za nastavu solfeggia u osnovnoj glazbenoj školi.

4. PREGLED RELEVANTNIH IZVORA O PREDŠKOLSKOM GLAZBENOM ODGOJU U HRVATSKOJ

Mnogi ugledni hrvatski psiholozi i pedagozi bavili su se učenjem i poučavanjem glazbe u predškolskoj dobi, kao na primjer Vera Đerfi-Bošnjak (2001), Vanda Ferić (2017), Heda Gospodnetić (2015), Grozdana Jurišić (2015), Renata Sam Palmić (1998), Marijo Krnić (2015), Davorka Radica (2015), Pavel Rojko (2012a, 2012b), Vesna Svalina (2010; 2011), Nevenka Videk (1996a; 1996b), Ivan Golčić (1996a; 1996b), Svjetlan Junaković (1996a; 1996b), Sabina Vidulin (2016) i mnogi drugi. Pisali su brojne knjige, priručnike, udžbenike i druge tiskovine koje su od velike pomoći današnjim, a i budućim učiteljima i odgojiteljima koji se bave glazbenim odgojem djece predškolske i rane školske dobi. Njihova literatura može se primijeniti na mnogo područja vezanih uz odgoj djece pa tako i u nastavi početničkoga solfeggia. Udžbenici *Pričanka-pjevanka-crtanka 1* i *Pričanka-pjevanka-crtanka 2* (Videk, Golčić, Junaković, 1996a; 1996b) jedini su udžbenici ciljano namijenjeni nastavi početničkoga solfeggia. Svi ostali udžbenici, priručnici i knjige mogu biti dodatna literatura za pomoć i nove ideje jer obuhvaćaju uzrast djece koja pohađaju nastavu početničkoga solfeggia. Uz navedenu literaturu važno je konzultirati nastavne planove i programe osnovne i glazbene škole (MZOŠ i HDGPP, 2006) kako bi učitelj početničkoga solfeggia bio upoznat s radom u općeobrazovnoj i glazbenoj osnovnoj školi te s glazbenom literaturom koja se koristi na nastavi.

4.1. Knjige i znanstveni radovi

Glazbenopedagoške teme Pavela Rojka knjiga je u kojoj su skupljeni svi važniji radovi autora koji obuhvaćaju područje glazbene pedagogije. Autor se dotiče i predškolskog glazbenog obrazovanja u šestome poglavlju, ali i u drugim poglavljima koja se tiču tog uzrasta. Njegov zaključak jest da je sustavan glazbeni odgoj moguć u ranom djetinjstvu na stupnju dječjeg vrtića i u razdoblju razredne nastave. Prema autorovim riječima, može se donijeti zaključak da će se djeca koja su pohađala određeni oblik predškolskog glazbenog odgoja bolje snalaziti u nastavi glazbe kasnije (Rojko, 2012a). U knjizi *Metodika nastave glazbe. Teorijsko–tematski aspekti*, autor obrađuje glazbenu nastavu u općeobrazovnoj školi. Budući da knjiga obuhvaća između ostaloga razdoblje prvog i drugog razreda općeobrazovne škole, u kojemu djeca mogu upisati nastavu početničkoga solfeggia, neki aspekti nastave mogu se primijeniti i na nastavu

početničkoga solfeggia kada su u pitanju glazbeno opismenjivanje, stvaralaštvo, pjevanje i drugi aspekti (Rojko, 2012b).

Brojni su znanstveni članci iz raznih časopisa koji govore o predškolskom glazbenom odgoju, ali nema onih koji govore o početničkom solfeggiu. Iz članaka možemo saznati što je dječja pjesma (Radica, 2015), što je tjeloglazba (Popović, 2018), što pedagozi misle o glazbenom stvaralaštvu djece (Svalina, 2010; 2011), koje su mogućnosti i ograničenja glazbenog odgoja djece u predškolskim ustanovama (Vidulin, 2016), koji je opseg glasa djeteta u određenoj životnoj fazi (Krnić, 2015) te kakvo je glazbeno obrazovanje u inozemstvu (Wiggins, R. A., Wiggins, J., 2008). Članci su vrijedni i veoma korisni jer govore općenito o glazbenom obrazovanju djece predškolske i rane školske dobi koje se može primijeniti na gotovo sve predškolske glazbene programe.

4.2. Udžbenici i priručnici

Dva su udžbenika namijenjena za nastavu početničkoga solfeggia, a to su *Pričanka-pjevanka-crtanka 1* za djecu mlađeg uzrasta i *Pričanka-pjevanka-crtanka 2* za djecu starijeg uzrasta (Videk, Golčić, Junaković, 1996a; 1996b). Udžbenici povezuju tri umjetnosti: književnu, likovnu i glazbenu umjetnost. Svaki udžbenik sadrži dvadeset pet priča uz koje se vežu dječje pjesme i likovne ilustracije namijenjene bojanju. U udžbenicima se nalaze i kratke zagonetke čija je rješenja potrebno nacrtati. Budući da postoje dva udžbenika za različit uzrast, možemo zaključiti kako je predviđeno trajanje programa početničkoga solfeggia dvije godine. Trajanje programa nije jednako u svim glazbenim školama (tablica 1) stoga je nemoguće sa sigurnošću tvrditi da se taj udžbenik koristi u nastavi početničkoga solfeggia.

Učitelj se u pripremanju i realizaciji nastave početničkoga solfeggia može poslužiti udžbenicima *Metodika glazbene kulture za rad u dječjim vrtićima* Hede Gospodnetić i *Glazbeni doživljaj u odgoju djeteta* Renate Sam. Udžbenik *Metodika glazbene kulture za rad u dječjim vrtićima* namijenjen je studentima i odgajateljima. Sadrži osnove metodike glazbene kulture u dječjim vrtićima, obrade pjesmica i brojalica, aktivno slušanje glazbe, načine poticanja glazbenoga stvaralaštva te pregršt igara, pjesama i brojalica. Neke se metode rada mogu primijeniti i na djecu ranije školske dobi. Autorica predlaže mnogo vrijednih i kreativnih ideja u glazbenom odgoju djece koje se, osim u dječjim vrtićima, mogu primijeniti u nastavi početničkoga solfeggia, ali i u drugim predškolskim glazbenim programima (Gospodnetić, 2015).

Glazbeni doživljaj u odgoju djeteta Renate Sam udžbenik je Pedagoškoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci iz područja glazbeno-metodičke teorije i prakse. Uz studente, namijenjen je odgojiteljima i učiteljima kako bi ih potaknuo na osobno doživljavanje glazbe, ostvarivanje estetskog doživljaja i osjećaja potrebe za glazbom. Udžbenik detaljnije obrađuje područje slušanja glazbe u predškolskom odgoju koje je jako važno. Autorica navodi dvije vrste slušanja, aktivno i pasivno, koje se primjenjuju u radu s djecom (Sam, 1998).

U priručnicima, koji uglavnom sadrže notni tekst, mogu se pronaći određene upute od strane autora. U priručniku Grozdane Jurišić i Renate Sam Palmić *Brojalica, snažni glazbeni poticaj* (2002) nalazi se oko 350 brojalica jedne od autorica priručnika Grozdane Jurišić, studenata Visoke učiteljske škole u Rijeci te drugih manje poznatih i nepoznatih autora. Sadrži i pučke brojalice primorskog kraja. Na početku priručnika nalazi se poglavlje u kojemu se definira brojalica te njezina podjela u odnosu na vrstu i sadržaj. Drugo poglavlje govori o brojalici u odgojnoj situaciji. Sam Palmić kaže da brojalica može biti sadržaj glazbene aktivnosti. Brojalica također može biti motivacija za glazbenu, ali i izvanglazbenu aktivnost. "Riječju, brojalica je nezamjenjivi dio djetinjstva, bez obzira na svakodnevnu pojavu novih oblika, sadržaja i sredstava u igri." (Jurišić, Sam Palmić, 2002).

Sviramo uz pjesmu Renate Sam priručnik je za odgajatelje i učitelje. Sadrži instrumentalnu pratnju pjesama i metodičke upute za rad na instrumentalnoj pratnji u predškolskoj ustanovi. Taj se model može primijeniti i u nižim razredima osnovne škole stoga je moguća primjena i u nastavi početničkoga solfeggia. Ako se kod djeteta već od ranih dana razvija potreba za igranjem s glazbalom, dijete će ga brže svladati. Da bi se pjesma mogla instrumentalno pratiti potrebno je usvojiti pjesmu. Uz pjevanje, dijete će lakše svladati rukovanje udaraljka (Sam, 1992).

Ja volim pjesmu, pjesma voli mene autorice Vere Đerfi-Bošnjak (2001) još jedan je priručnik namijenjen odgojiteljima, učiteljima, roditeljima i drugim stručnim osobama za rad s djecom. Sadrži preko dvjesto pjesama i dvadeset brojalica za djecu predškolskog i osnovnoškolskog uzrasta. Većina pjesama je u dječjem opsegu glasa stoga su prigodne i za nastavu početničkoga solfeggia.

5. ZAKLJUČAK

Početnički solfeggio predškolski je glazbeni program koji u odnosu na druge predškolske programe ima najviše dodirnih točaka s nastavom solfeggia u osnovnoj glazbenoj školi. Većina glazbenih škola, uz programe glazbenoga vrtića i ostale oblike predškolskoga glazbenog odgoja, pruža upravo taj program. Početnički solfeggio priprema dijete za početak glazbenog obrazovanja u osnovnoj glazbenoj školi, premda to nije glavni cilj programa, a nije niti uvjet za upis prvoga razreda osnovne glazbene škole. Može se reći da je krajnji cilj nastave početničkoga solfeggia da dijete zavoli glazbenu umjetnost i postupno otkrije puteve razumijevanja glazbe koje će dalje razvijati, bez obzira na odluku o nastavku formalnoga glazbenog obrazovanja. Načini ostvarenja toga cilja su brojni, putem aktivnosti kao što su pjevanje, slušanje glazbe, upoznavanje glazbala, sviranje, ples i pokret, igra, priča, glazbeno stvaralaštvo, pa i likovno izražavanje. Većina glazbenih aktivnosti treba biti obogaćena sadržajima koji naglašavaju melodiju, a to je na primjer *pjesma* koja predstavlja sintezu svih glazbenih elemenata i obilježja (Gospodnetić, 2015). Slušanjem glazbe također se mogu dobro upoznati glazbena obilježja, ako je ta aktivnost pažljivo metodički pripremljena i realizirana i ako se slušanje od strane učenika ne odvija pasivno (Sam, 1998). *Igra* i *priča* su aktivnosti koje mogu uvesti dijete u svijet glazbe, a uz igru su često vezani pokret i ples (Gospodnetić, 2015). Uz navedeno, iznimno je važno učenike upoznati s glazbalima kao sredstvima za „proizvodnju“ zvuka. Da bi se pojedino glazbalo upoznalo, potrebno ga je prepoznati vizualno i auditivno (Sam, 1998). Glazbeno stvaralaštvo i likovno izražavanje također su važne aktivnosti u nastavi jer svako dijete ima potrebu stvarati i pritom je važno napomenuti da je djetetu dragocjeniji proces stvaranja, nego njegov rezultat (Gospodnetić, 2015). Budući da dječja pažnja kratko traje, potrebno je dobro organizirati navedene aktivnosti, pogotovo njihovo trajanje. Interes za jednu aktivnost traje u prosjeku petnaest minuta, a o učitelju ovisi kako će zainteresirati djecu. Glavni je cilj metodičkog postupka produžiti pažnju djece kako bi što dulje bila okružena glazbom (Gospodnetić, 2015).

Literatura za predškolski glazbeni odgoj u Hrvatskoj nije mnogobrojna, a za program početničkoga solfeggia gotovo da i ne postoji. Međutim, opća literatura za glazbeno obrazovanje djece predškolske i rane školske dobi može se koristiti u nastavi početničkoga solfeggia jer obuhvaća isti uzrast djece. Tu se mogu pronaći brojni kvalitetni i kreativni sadržaji koji uvelike mogu pridonijeti raznovrsnosti nastave početničkoga solfeggia. "Rad s djecom zahtijeva stručnost, ali i ljubav. Sve što je napisano nije samo po sebi dovoljno ako odgajatelj ne unese ljubav u svoj posao." (Gospodnetić, 2015).

Pišući ovaj rad unaprijedila sam svoje znanje u područjima rada u nastavi početničkoga solfeggia i pojavile su mi se nove ideje za rad u nastavi. Naučila sam na koji način treba pristupati djeci te koje su njihove glazbene mogućnosti u dobi od šest do osam godina. Nakon sustavnog proučavanja nastave početničkoga solfeggia primijenila bih navedene aktivnosti u područjima rada iz trećega poglavlja. Sve što je navedeno u ovom radu doprinosi razvijanju mašte učitelja da pristupi učenicima na nove i kreativne načine. Ovaj rad može biti koristan studentima predškolskog odgoja, pedagogije, glazbene pedagogije te sadašnjim i budućim učiteljima početničkoga solfeggia, kao i učiteljima drugih predškolskih programa.

6. PRILOZI

Tablica 1: Pregled formalnih predškolskih glazbenih programa u hrvatskim glazbenim školama

Glazbena škola	Program za predškolski uzrast	Uzrast	Količina nastave u tjednu	Trajanje nastavnog sata	Broj učenika po grupi	Trajanje predškolskog programa	Audicija
GŠ Alberta Štrige, Križevci	početnički solfeggio	7 – 8 g. (2. raz OŠ)	2 puta	45 min	12-15	nema podataka	nema podataka
GŠ Bonar, Zagreb	početnički solfeggio	6 – 8 g.	2 puta	45 min	nema podataka	nema podataka	nema podataka
GŠ Franje Kuhača, Osijek	početnički solfeggio	1 – 2. raz OŠ	2 puta	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
GŠ Ivana Matetića Ronjgova, Rijeka	početnički solfeggio	predškolski	2 puta	45 min	nema podataka	nema podataka	nema podataka
GŠ Jan Vlašimsky, Virovitica	početnički solfeggio	nema podataka	2 puta	45 min	do 9	nema podataka	nema podataka
GŠ Josip Hatze, Split	početni solfeggio	1 – 2. raz OŠ	2 puta	45 min	17	nema podataka	ne
GŠ Josipa Runjanina, Vinkovci	početnički solfeggio	5 – 8 g.	2 puta	nema podataka	nema podataka	nema podataka	ne
GŠ Milka Kelemena, Slatina	početnički solfeggio	predškolski	2 puta	45 min	nema podataka	2 g.	nema podataka
GŠ Pavla Markovca, Zagreb	početnički solfeggio	6 – 8 g.	2 puta	45 min	15	1 – 2 g.	ne
Glazbena škola u Novskoj	početnički solfeggio	6 – 8 g.	2 puta	45 min	nema podataka	1 g.	nema podataka
Glazbena škola u Varaždinu	početnički solfeggio	4 – 6 g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	da
GŠ Vatroslava Lisinskog, Bjelovar	početnički solfeggio	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
GŠ Vatroslava Lisinskog, Zagreb	početnički solfeggio	1. raz OŠ	2 puta	45 min	nema podataka	nema podataka	ne
GŠ Zlatka Balokovića, Zagreb	početnički solfeggio	1. – 2. raz OŠ	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
GŠ Zlatka Grgoševića, Sesvete	početnički solfeggio	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
OGŠ Jakova Gotovca, Sinj	početnički solfeggio	6 – 7 g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
OGŠ "Mirković", Opatija	predškolski solfeggio	5 – 7 g.	2 puta	45 min	nema podataka	1 – 2 g.	nema podataka
OGŠ Borisa Papandopula, Kutina	početnički solfeggio	7 – 9 g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
OGŠ Lovro pl. Matačić, Omiš	početnički solfeggio	7 – 9 g.	2 puta	45 min	nema podataka	nema podataka	nema podataka
GŠ Alberta Štrige, Križevci	glazbeni vrtić	5 – 6 g.	2 puta	45 min	12-15	nema podataka	nema podataka
GŠ Blagoja Berse, Zagreb	glazbeni vrtić	predškolski	2 puta	45 min	nema podataka	nema podataka	ne
GŠ Bonar, Zagreb	glazbeni vrtić	3 – 6 g.	2 ili 1 put	30 min 60 min	nema podataka	nema podataka	nema podataka
GŠ Frana Lhotke, Sisak	glazbeni vrtić	5 – 8 g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	ne
GŠ Josip Hatze, Split	glazbeni vrtić	6 g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
Glazbena škola u Novskoj	glazbeni vrtić	4 – 6 g.	2 puta	45 min	nema podataka	1 – 3 g.	nema podataka
GŠ Vatroslava Lisinskog, Zagreb	glazbeni vrtić	5 – 6 g.	2 puta	45 min	nema podataka	nema podataka	ne
GŠ Zlatka Balokovića, Zagreb	glazbeni vrtić	4 – 6 g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
GU Elly Bašić, Zagreb	glazbeni vrtić	6 – 8 g.	2 puta	60 min	nema podataka	1 – 2 g.	ne
OGŠ "Boris Papandopulo", Split	glazbeni vrtić	5 – 7 g.	1 put	60 min	nema podataka	nema podataka	nema podataka

OGŠ Lovro pl. Matačić, Omiš	glazbeni vrtić	4 – 6 g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
GŠ Jan Vlašimsky, Virovitica	glazbena igraonica	nema podataka	2 puta	45 min	do 9	nema podataka	nema podataka
OGŠ "Mirković", Opatija	glazbeno talijanska igraonica „Girotondo“	3 – 7 g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
OGŠ Borisa Papandopula, Kutina	glazbena igraonica	4 – 6 g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
OGŠ Kontesa Dora, Našice	glazbena igraonica	1 – 2. raz OŠ	1 put	nema podataka	nema podataka	1 – 2 g.	nema podataka
GŠ Alberta Štrige, Križevci	mala glazbena škola	6 – 7 g. (1. raz OŠ)	2 puta	45 min	12 - 15	nema podataka	nema podataka
GŠ Karlovac	mala glazbena škola	5 – 8 g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
GŠ Bonar, Zagreb	predškolski instrument	6 – 8 g.	1 put	30 min	nema podataka	nema podataka	nema podataka
Glazbena škola u Varaždinu	mala škola blok flaute	4 – 6 g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	da
Glazbena škola u Varaždinu	mala škola violine	4 – 6 g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	da
GU Elly Bašić, Zagreb	instrumentalni program blok-flauta	predškolski	nema podataka	nema podataka	nema podataka	1 g.	nema podataka
GU Elly Bašić, Zagreb	instrumentalni program violina	predškolski	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
OGŠ "Mirković", Opatija	instrumentalni program	od 5. g	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
GŠ Bonar, Zagreb	mali zbor	polaznici predškolskih programa, 1. – 2. raz GŠ	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
GŠ Milka Kelemena, Slatina	mali zbor	predškolski	1 put	60 min	nema podataka	nema podataka	nema podataka
Glazbaonica ljubav	glazbene animacije	mlađa i predškolska dob	1 put	60 min	do 14	nema podataka	nema podataka
GŠ Brkanović, Zagreb	predškolski program	5 – 12 g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	da
GŠ Ivana Lukačića, Šibenik	predškolski program	1 – 2. raz OŠ	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
GŠ Ivana Matetića – Ronjgova, Pula	pripremni glazbeni program	predškolski	nema podataka	nema podataka	nema podataka	1 – 2 god.	nema podataka
GŠ Jastrebarsko, Jastrebarsko	program predškolskog odgoja 1. g.	4 – 6 g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
GŠ Jastrebarsko, Jastrebarsko	program predškolskog odgoja 2. g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
GŠ Požega, Požega	predškolski program	1 – 2. raz OŠ	1 put	60 min	nema podataka	2 g.	ne
GŠ Slavonski Brod, Slavonski Brod	pripremni razredi	6 – 8 g.	2 puta	60 min	nema podataka	1 – 2 g.	ne

Tablica 2: Pregled neformalnih predškolskih glazbenih programa u privatnim institucijama

Privatna institucija	Program za predškolski uzrast	Uzrast	Količina nastave u tjednu	Trajanje nastavnog sata	Broj učenika po grupi	Trajanje predškolskog programa	Audicija
Glazbeni atelje "Crescendo" Split	početnički solfeggio	1. – 2. raz OŠ	2 ili 1 put	45 min 90 min	nema podataka	nema podataka	ne
CK Jastrebarsko, Jastrebarsko	glazbeni vrtić	2 – 7 g.	2 puta	45 min	nema podataka	nema podataka	nema podataka
CKT, Zagreb	muzički vrtić	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
Glazbena galerija, Zagreb	glazbeni vrtić	predškolski	2 puta	45 min	12	2 g.	nema podataka
Glazbeni atelje "Crescendo" Split	glazbeni vrtić	4 – 6 g.	2 ili 1 put	45 min 90 min	nema podataka	nema podataka	ne
Pučko otvoreno učilište Poreč	glazbeni vrtić	5 – 6 g.	2 puta	45 min	nema podataka	1 g.	nema podataka
Rock akademija, Zagreb	glazbeni vrtić	5 – 7 g.	1 put	60 min	nema podataka	nema podataka	ne
Knjižnice grada Zagreba	glazbena igraonica	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
Mali muzički atelje, Samobor	glazbena igraonica	3 – 6 g.	1 put	70 min	nema podataka	nema podataka	nema podataka
Muzički atelje, Zagreb	glazbena igraonica	3 – 6 g.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	2 – 3 g.	nema podataka
Sretno srce, Zagreb	glazbena igraonica	nema podataka	2 puta	45 min	nema podataka	1 g.	nema podataka
Tritonus, Zagreb	glazbena igraonica	4 – 8 g.	2 puta	45 min	10	nema podataka	nema podataka
Glazbena igraonica, Zagreb	glazbena radionica	2 – 8 g.	1 put	60 min	nema podataka	nema podataka	nema podataka

6.1. Primjer pripreme nastavnoga sata

Predmet: Početnički solfeggio

Tema: Notne vrijednosti

6.1.1. Odgojno-obrazovni ciljevi nastavne jedinice

Cilj nastavne jedinice jest naučiti dječju narodnu pjesmu *U šumici zeko* i osvijestiti notne vrijednosti kroz njezinu analizu. Učenici će najprije naučiti pjesmu kroz priču i igru, a zatim će zajedno s učiteljem pokušati osvijestiti tri notne vrijednosti: polovinku, četvrtinku i osminku. Da bi proces učenja bio jednostavniji i zanimljiviji, učitelj će koristiti Lego Duplo kocke za vizualnu demonstraciju notnih vrijednosti kako bi ih učenici mogli povezati s auditivnom percepcijom.

6.1.2. Odgojno-obrazovni ishodi

PREDMETNO-SPECIFIČNE KOMPETENCIJE	GENERICKE (OPĆE) KOMPETENCIJE
<ul style="list-style-type: none"> - učenik će naučiti pjesmu <i>U šumici zeko</i> - učenik će usvojiti i prepoznati polovinku, četvrtinku i osminku 	<ul style="list-style-type: none"> - učenik će aktivno pjevati i muzicirati - učenik će razvijati samostalno i logičko razmišljanje - učenik će razviti komunikacijske sposobnosti i vještine

6.1.3. Ključni pojmovi

U šumici zeko

kitica

ponavljanje

nota

bicikl (osminka)

auto (četvrtinka)

vlak (polovinka)

6.1.4. Nastavne metode/postupci i oblici rada

AKTIVNOST 1	PRIČA	
ZADAĆE UČITELJA/NASTAVNIKA:	- učitelj priča priču i radi uvod u nastavno gradivo	
ZADAĆE UČENIKA:	- pažljivo slušanje	
KATEGORIJA NASTAVNE METODE	PRIMJENA METODE/METODA	OBLICI RADA
verbalna metoda	- usmeno izlaganje	- frontalni rad

AKTIVNOST 2	UČENJE PJESME <i>U šumici zeko</i>	
ZADAĆE UČITELJA/NASTAVNIKA:	<ul style="list-style-type: none"> - ponavljanje pojmova <i>kitica</i>, <i>refren</i> i <i>ponavljanje</i> - pjevanje pjesme - davanje jasne intonacije i znaka za početak pjevanja - ispravljanje eventualnih pogrešaka 	
ZADAĆE UČENIKA:	- pažljivo praćenje i izvođenje pjesme	
KATEGORIJA NASTAVNE METODE	PRIMJENA METODE/METODA	OBLICI RADA
verbalna metoda	- objašnjavanje	- frontalni rad
auditivna metoda	- metoda demonstracije	- skupni rad

AKTIVNOST 3	IGRA	
ZADAĆE UČITELJA/NASTAVNIKA:	<ul style="list-style-type: none"> - podjela uloga - davanje jasne intonacije i znaka za početak pjevanja odnosno igre - nadgledanje rada učenika - ispravljanje eventualnih pogrešaka 	
ZADAĆE UČENIKA:	<ul style="list-style-type: none"> - sudjelovanje u igri - pažljivo praćenje i izvođenje pjesme 	
KATEGORIJA NASTAVNE METODE	PRIMJENA METODE/METODA	OBLICI RADA
verbalna metoda praktičan rad	<ul style="list-style-type: none"> - metoda razgovora - metoda demonstracije 	- skupni rad

AKTIVNOST 4	VIZUALNA DEMONSTRACIJA NOTNIH VRIJEDNOSTI	
ZADAĆE UČITELJA/NASTAVNIKA:	<ul style="list-style-type: none"> - objašnjavanje zadatka - zajedničko pjevanje pjesme - povezivanje vizualne i auditivne percepcije 	
ZADAĆE UČENIKA:	<ul style="list-style-type: none"> - aktivno sudjelovanje u zadatku - izvođenje primjera slijedeći upute nastavnika - povezivanje vizualne i auditivne percepcije 	
KATEGORIJA NASTAVNE METODE	PRIMJENA METODE/METODA	OBLICI RADA
verbalna metoda vizualna metoda praktičan rad	<ul style="list-style-type: none"> - objašnjavanje - metoda razgovora - metoda demonstracije 	<ul style="list-style-type: none"> - frontalni rad - skupni rad

6.1.5. Izvori i materijali za učenje i poučavanje

Literatura:

Đerfi-Bošnjak, V. (2001.): **Ja volim pjesmu, pjesma voli mene**. Osijek: Centar za predškolski odgoj.

Jurišić, G., Sam Palmić, R. (2015.): **Brojalica, Snažni glazbeni poticaj**. Rijeka: Adamić.

Nastavna pomagala: Lego Duplo

6.1.6. Artikulacija nastavnog sata

UVODNI DIO SATA

U uvodnom dijelu sata učitelj će reći učenicima da sjednu u krug na stolicama. Zatim će im ispričati priču o jednom zecu: "Bio jednom jedan zec koji se zvao _____ (npr. Zekoslav). Zekoslav se jako volio igrati u šumi sa svojim prijateljima. Njegovi roditelji jako su ga voljeli, kao i njegovu braću i sestre. Njihova kuća bila je na livadi, a oko nje velika šuma. Jednoga prijepodneva Zekoslav je otišao sa svojim prijateljima igrati se na livadi. Željeli su se igrati igre skrivača pa su otišli do kraja livade gdje je već počinjala šuma iako su ih roditelji upozorili da nikako ne smiju ići u šumu. Nakon nekoliko neuspješnih pokušaja skrivanja, Zekoslav je našao odlično mjesto gdje ga sigurno nitko neće naći. Otišao je malo dalje u šumu, sjeo je jer se jako umorio trčeći i čekao da ga prijatelji nađu. Dugo vremena nitko nije dolazio i Zekoslav je od umora zaspao. U blizini su se igrala neka djeca. Ugledala su Zekoslava još dok je trčao pa su ga pratila da vide kuda će ići. Djeca su primijetila da je zaspao pa su odlučila prići mu malo bliže. U jednom trenutku su se sjetila da poslijepode dolaze lovci sa svojim psima u šumu. Budući da im je Zekoslav postao jako drag, djeca su odlučila probuditi ga i upozoriti pjevanjem pjesme da ode kući jer će uskoro doći lovci sa psima koji bi ga mogli uloviti."

SREDIŠNJI DIO SATA

Nakon ispričane priče učitelj otpjeva prvu kiticu pjesme *U šumici zeko*. Nakon što učitelj otpjeva prvu kiticu, zamoli učenike da ponove zajedno s njime. Prije pjevanja učitelj im daje intonaciju i znak za početak. Nakon prvog pjevanja učitelj ih upozorava da pjevanjem moraju probuditi Zekoslava kako bi ga upozorili na opasnost. Učenici ne smiju pjevati pretiho jer ih Zekoslav neće čuti, ali ne smiju niti preglasno da se ne bi uplašio i pobjegao. Potrebno je pjevati srednje glasno i razgovijetno tako da Zekoslav može razumjeti što su mu rekli. Nakon upozorenja prije drugog pjevanja pjesme, slijedi još nekoliko ponavljanja prve kitice dok učitelj ne zaključi da su svladali prvu kiticu. Ne treba pretjerivati s ponavljanjima, najbolje je ponoviti 3 do 4 puta, jer će u kasnijim aktivnostima ponoviti pjesmu još nekoliko puta. Kada je prva katica naučena, učitelj im objasni da su upravo naučili prvu kiticu koja će probuditi Zekoslava. Učitelj im zatim kaže da trebaju naučiti i drugu kiticu koja će upozoriti Zekoslava na opasnost. Druga katica uči se na isti način kao i prva. Kada su učenici svladali drugu kiticu, učitelj s njima zajedno otpjeva cijelu pjesmu.

Nakon pjevanja slijedi igra s pjevanjem iste pjesme, a djeca i dalje sjede u krugu na stolicama. Učitelj prvo odredi četiri uloge: zeko, dva lovačka psa i gospodar, a ostala djeca sjede u krugu i pjevaju. Uloge se biraju zajedničkim pjevanjem već naučene brojalice *Eci, peci pec*. Na svakom slogu učitelj pokazuje prstom na drugog učenika. Učenik na kojeg učitelj pokaže pjevanjem zadnjega sloga, dobiva ulogu. Na taj način podijele se sve četiri uloge. Kada su sve uloge dodijeljene, učitelj objašnjava tijek igre. Zeko se nalazi u sredini kruga i spava, a lovački psi izvan kruga, kao i gospodar. Dok učenici pjevaju prvu kiticu zeko se budi i sluša što djeca pjevaju. Kada počne druga kitica, lovački psi spremaju se za lov. U trenutku kada učenici počnu pjevati "oni će te loviti", lovački psi pokušavaju uloviti zeku (moraju ga dotaknuti) dok im on pokušava pobjeći. Lov završava u isto vrijeme kada i pjesma pa zato učenici koji imaju ulogu moraju pažljivo slušati kada će pjesma završiti. Ako lovački psi ulove zeku, vode ga gospodar, a ako ne onda svi ostaju na istim položajima. Ova igra može se ponoviti još nekoliko puta dok svakome barem jednom ne bude dodijeljena uloga. Nastavnik također može imati neku ulogu. Krajnji cilj ove igre jest da djeca brzo i lako nauče pjesmu *U šumici zeko*.

Nakon igre učitelj razmjesti učenike u nekoliko redova tako da ga svi mogu vidjeti. Zatim im pokuša odvratiti pozornost na duljinu trajanja svake note iz prvog dijela pjesme "U šumici zeko sjedi, spi." Najprije će zajedno pokušati prebrojati na prste koliko ima nota. Zatim će učitelj otpjevati prva dva takta pjesme, a učenici će slušati i reći koje note su bile kraće, a koje duže. Učenici će doći do zaključka kako su zadnje dvije note (četvrtinke) duže od prethodne četiri (osminke). Zatim učitelj vizualno predočava trajanje osminke i četvrtinke pomoću Lego Duplo kocaka. Kocka 2x2 predstavljat će osminku, 2x4 četvrtinku, a 2x8 polovinku. Svaku od kocaka učitelj će nazvati drugim imenom uz pomoć učenika, npr. osminka može biti bicikl, četvrtinka automobil, a polovinka vlak. Lego Duplo kocke se sada mogu početi slagati po redu. Nakon što su kocke posložene, učitelj zajedno s učenicima ponavlja prvi dio pjesme i nastavlja dalje pjevati "U šumici zeko sjedi, spi, sjedi, spi". Sada se pojavljuje i polovinka koju je važno dobro naglasiti prilikom pjevanja odnosno njezino trajanje. Kako pjesma ide dalje, tako se širi i vizualni prikaz. Učitelj Lego Duplo kocke ne mora nužno slagati po redu već može složiti i nekakav oblik. Ako se isto napravi i s drugom kiticom, samo u drugoj boji, mogu se usporediti prva i druga kitica, te ustanoviti koje su sličnosti i razlike.

ZAVRŠNI DIO SATA

U završnom dijelu sata učitelj može podijeliti učenike u dvije skupine, podijeliti im Lego Duplo (ako ih ima dovoljno) i dati zadatak da zajedno pokušaju složiti vizualni prikaz pjesme. Umjesto toga može se još jednom odigrati igra.

Ova priprema može se podijeliti i na dva školska sata, ovisno o uzrastu i mogućnostima učenika.

6.1.7. Vremenska organizacija sata

Uvodni dio sata	5 min.
Učenje pjesme	10 min.
Igra	10 min.
Učenje notnih vrijednosti	15 min.
Završni dio sata	5 min.

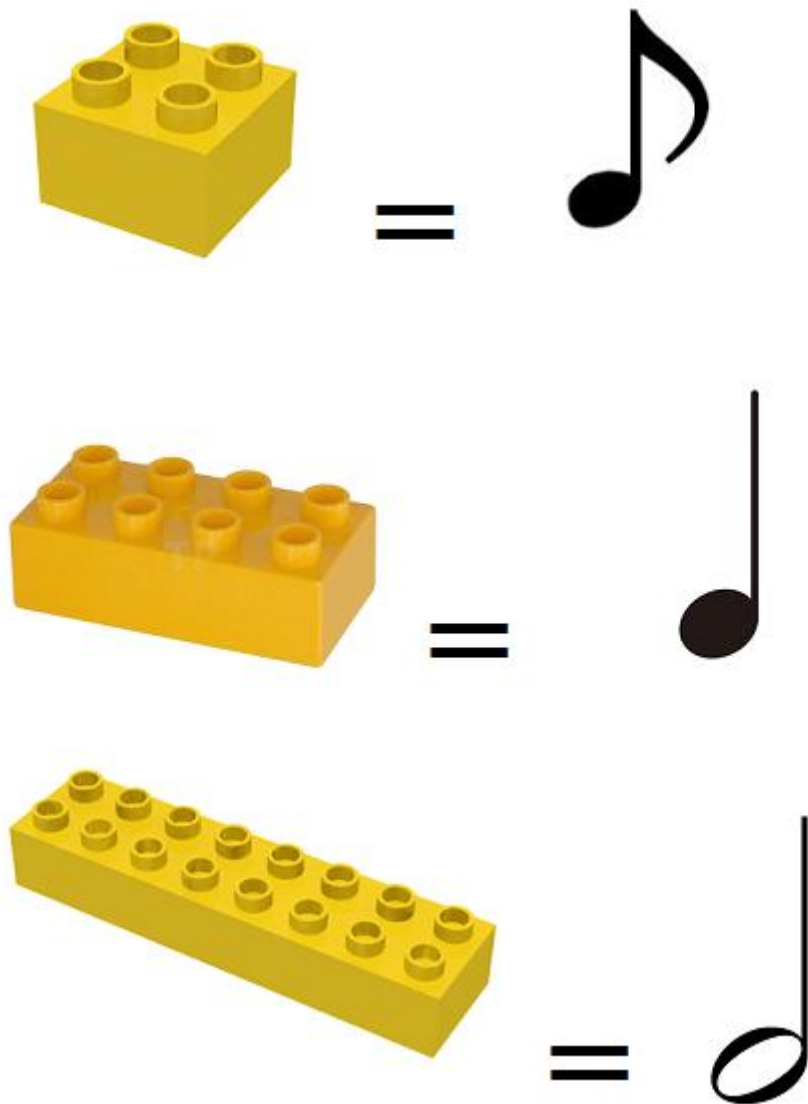
72. U šumici zeko

1. U šu-mi-ci ze-ko sje-di spi, sje-di, spi.
 2. Od lo-vač-kih pa-sa ču-vaj se, ču-vaj se,

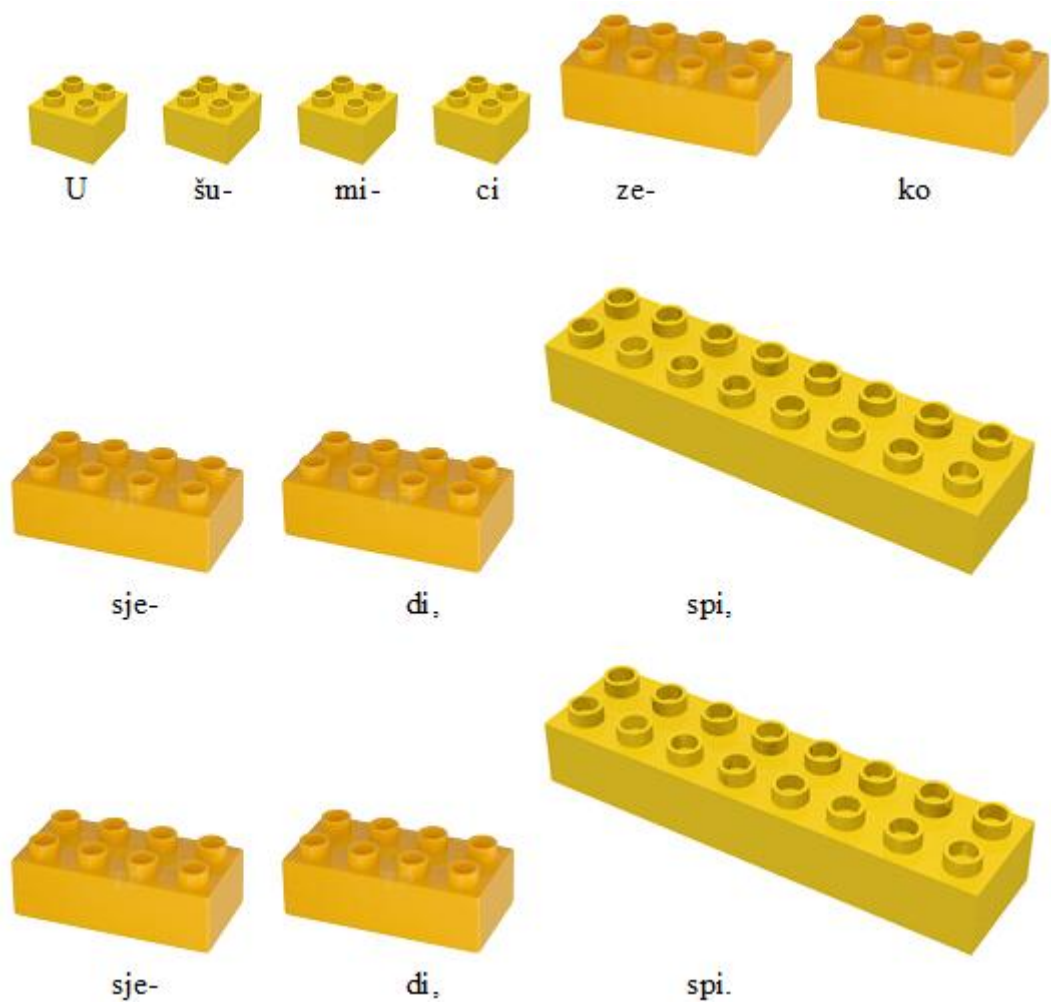
1.
 Ja-dan ze-ko, što ti bi da ne mo-žeš sko-či-ti,
 o-ni će te lo-vi-ti, go-spo-da-ru no-si-ti,

2.
 da ne mo-žeš sko-či-ti. Ze-ko, hop! Ze-ko, hop! Ze-ko, hop!
 go-spo-da-ru no-si-ti. Ze-ko, hop! Ze-ko, hop! Ze-ko, hop!

Slika 7. Narodna: *U šumici zeko* (Đerfi-Bošnjak, 2001)

Slika 8. Legenda

Slika 9. Vizualni prikaz prvih šest taktova narodne pjesme *U šumici zeko* koristeći Lego Duplo kocke

7. LITERATURA

Antunović, T. (2017.): **Glazba kao poticaj za likovni izraz djece predškolske dobi**. Završni rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.

Đerfi-Bošnjak, V. (2001.): **Ja volim pjesmu, pjesma voli mene**. Osijek: Centar za predškolski odgoj.

Ferić, V. (2017.): **Poziv na igru**. Omiš: Osnovna glazbena škola Lovro pl. Matačić.

Gospodnetić, H. (2015.): **Metodika glazbene kulture za rad u dječjim vrtićima**. Zagreb: Mali profesor.

Jurišić, G., Sam Palmić, R. (2015.): **Brojalica, snažni glazbeni poticaj**. Rijeka: Adamić.

Keder Valenta, Z. (2018.): **Glazbeni instrumenti za djecu predškolske dobi**. Završni rad. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.

Krnić, M. (2015.): **Utjecaj demografskih čimbenika na opseg glasa u djece rane školske dobi**, *Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 56 (1), str. 63-77.

Muzička enciklopedija, II. izdanje. (1977a). II. svezak. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod. (U: Kovačević, K.)

Muzička enciklopedija, II. izdanje. (1977b). III. svezak. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod. (U: Kovačević, K.)

Nastavni planovi i programi za osnovne glazbene škole i osnovne plesne škole. (2006.). MZOŠ i HDGPP

Nastavni plan i program za osnovnu školu. (2006.). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

Popović, A. (2018.): **Body percussion or tjeloglazba? Technical Terms Related to Bodily Rhythmical Games in Music Textbooks in Croatian Language**, *Međunarodna konferencija: Terminološka istraživanja u muzikologiji i humanističkim znanostima Commusterm Knjižica sažetaka*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu - Muzička akademija - Odsjek za muzikologiju, str. 56-56.

Radica, D. (2015.): **Što je to dječja pjesma? Glazbeno-pedagoške dileme i iskustvo jednog skladatelja**, *Bašćinski glasi : Južnohrvatski etnomuzikološki godišnjak*, 11 (1), str. 223-240.

Rojko, P. (2012a): **Glazbenopedagoške teme**. Zagreb: Jakša Zlatar.

Rojko, P. (2012b): **Metodika nastave glazbe. Teorijsko–tematski aspekti**. Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje – elektroničko. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera – Pedagoški fakultet Osijek.

Sam, R. (1992.): **Sviramo uz pjesmu**. Rijeka: Glossa.

Sam Palmić, R. (1998.): **Glazbeni doživljaj u odgoju djeteta**. Rijeka: Glosa.

Svalina, V. (2010.): **Dječje stvaralaštvo u nastavi glazbe**. U: Katalin, K. (ur.). *Modern Methodological Aspects IV. International Scientific Conference*, Szabadka: Magyar Tannyelvo Tanítóképzi.

Svalina, V. (2011.): **Glazbeno stvaralaštvo u primarnom odgoju i obrazovanju**. U: Jurčević Lozančić, A., Opić, S. (ur.). *5. međunarodna konferencija o naprednim i sustavnim istraživanjima "Škola, odgoj i učenje za budućnost"*, Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilište u Zagrebu, str. 367-383.

Šulentić Begić, J. (2016.): **Glazbene igre u primarnom obrazovanju**. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku; Umjetnička akademija u Osijeku, str. 685-701.

Videk, N., Golčić, I., Junaković S. (1996a): **Pričanka-pjevanka-crtanka 1**. Zagreb: HKD sv. Jeronima (sv. Ćirila i Metoda).

Videk, N., Golčić, I., Junaković S. (1996b): **Pričanka-pjevanka-crtanka 2**. Zagreb: HKD sv. Jeronima (sv. Ćirila i Metoda).

Vidulin, S. (2016.): **Glazbeni odgoj djece u predškolskim ustanovama: Mogućnosti i ograničenja**, *Život i škola*, 62 (1), str. 221-234.

Wiggins, R. A., Wiggins, J. (2008.): **Primary Music Education in the Absence of Specialists**, *International Journal of Education & the Arts*, 9 (12).

Mrežni izvori:

El sistema program, <https://elsistemausa.org/>, pristup 21. kolovoza 2019.

Glazbaonica ljubav, privatna glazbena škola, Zagreb, <https://www.glazbaonicaljubav.com/upisi-2019-2020/>, pristup 21. kolovoza 2019.

Glazbena škola Alberta Štrige, Križevci, <https://glazbenaskolakrizevci.hr/>,
<https://glazbenaskolakrizevci.hr/odjeli/predskolski-program/>,
<https://glazbenaskolakrizevci.hr/upisi/upisi-predskolski-program/>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Blagoja Berse, Zagreb, <https://bersa.hr/teorijski/>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Bonar, Zagreb, <http://www.bonar.hr/predskolski-program/>,
<http://www.bonar.hr/upisi/>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Brkanović, Zagreb, <http://www.glazbenaskolabrkanovic.hr/redovno-obrazovanje/upisi/>,
<http://www.glazbenaskolabrkanovic.hr/redovno-obrazovanje/programi/>,
pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Frana Lhotke, Sisak, <http://fran-lhotka.hr/modules/news/article.php?storyid=43>,
<http://fran-lhotka.hr/modules/news/article.php?storyid=140>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Franje Kuhača, Osijek, <https://gsfk-osijek.hr/pocetnicki-solfeggio-18-19/>, pristup
20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Ivana Lukačića, Šibenik, http://www.glazbena-ilukacica-si.skole.hr/?news_hk=1&news_id=210&mshow=290#mod_news, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Ivana Matetića – Ronjgova, Pula, <http://www.imr.hr/wp-content/uploads/2019/02/Raspored-sati-OG%C5%A0.pdf>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Ivana Matetića Ronjgova, Rijeka, <http://www.ogs-imateticaronjgova-ri.skole.hr/raspored.htm>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Jan Vlašimsky, Virovitica, <https://www.vlasimsky.hr/djelatnici/>,
<http://www.vlasimsky.hr/raspored-glazbene-igraonice-i-pocetnickog-solfeggia-skolska-godina-2015-2016/>,
<http://www.vlasimsky.hr/upisi-u-glazbenu-igraonicu-i-pocetnicki-solfeggio/>, pristup
20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Jastrebarsko, Jastrebarsko, <http://www.gs-jastrebarsko.hr/stranica/20/odjel-predskolskog-glazbenog-obrazovanja.html>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Josip Hatze, Split, <http://www.gsjh.hr/obrazovanje/stupnjevi-obrazovanja/>, <http://www.gsjh.hr/upis-na-pocetnicki-solfeggio-split/>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Josipa Runjanina, Vinkovci, <http://www.runjanina.hr/pocetnicki-solfeggio-2015.html>, <http://www.runjanina.hr/o-nama/dokumenti/335-godisnji-plan-i-program.html>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Karlovac, Karlovac, <http://www.glazbena-ka.hr/20160808-mala-glazbena-skola-za-djevojke-i-djecake-od-5-do-8-godina>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Milka Kelemena, Slatina, http://glazbena-milka-kelemena.skole.hr/predskolski_programi/po_etni_ki_solfeggio, http://glazbena-milka-kelemena.skole.hr/mali_zbor, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Pavla Markovca, Zagreb, <http://www.glazbena-skola-pavla-markovca.hr/djelatnost/predskolski-uzrast.html>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Požega, Požega, <http://glazbena-skola-pozega.hr/obrazovanje/>, <http://glazbena-skola-pozega.hr/prijemni-ispiti-i-upisi/#>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Slavonski Brod, Slavonski Brod, <https://www.gsslavonski-brod.com/olski/pripremni-razredi-za-ogs-2/>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola u Novskoj, <http://www.glazbena-novska.hr/index.php/2012-08-21-13-26-55/predskolski-uzrast>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola u Varaždinu, <https://glazbena.hr/wp-content/uploads/2019/06/Natje%C4%8Daj-za-upis-u%C4%8Denika-u-pred%C5%A1kolske-programe.pdf>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Vatroslava Lisinskog, Bjelovar <https://lisinski-bj.hr/2019/06/14/podjela-svjedodzbi-i-upisi-2/>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Vatroslava Lisinskog, Zagreb, <http://glazbena-lisinski.hr/archives/4629>, <http://glazbena-lisinski.hr/archives/4145>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Zlatka Balokovića, <https://www.balokovic.hr/upisi/>, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbena škola Zlatka Grgoševića, Sesvete, http://www.gs-zrgosevica.hr/odjel_teorija, pristup 20. kolovoza 2019.

Glazbeno učilište Elly Bašić, Zagreb, http://www.ellybasic.hr/?page_id=49,
http://www.ellybasic.hr/?page_id=1510, pristup 20. kolovoza 2019.

Hrvatska enciklopedija. (2012). Mrežno izdanje. (U: Ravlić, S.)

Osnovna glazbena škola "Mirković", Opatija, <http://gs-mirkovic-opatija.skole.hr/razmjena>,
http://gs-mirkovic-opatija.skole.hr/upload/gs-mirkovic-opatija/multistatic/73/glazbena_skola_-_letak_-_upisi_opcenito.pdf, <http://gs-mirkovic-opatija.skole.hr/roditelji>, http://gs-mirkovic-opatija.skole.hr/nastava/predmeti?ms_nav=, pristup 20. kolovoza 2019.

Osnovna glazbena škola Borisa Papandopula, Kutina, <http://ogs-bpapandopula-kutina.hr/services/predskola/>, pristup 20. kolovoza 2019.

Osnovna glazbena škola Jakova Gotovca, Sinj, http://ogs-jgotovca-sinj.skole.hr/?news_hk=1&news_id=383&mshow=290#mod_news, pristup 20. kolovoza 2019.

Osnovna glazbena škola Kontesa Dora, Našice, <https://kotesadora.hr/obavjesti/upisi>,
<https://kotesadora.hr/odjeli/pocetnicki-solfeggio>, pristup 20. kolovoza 2019.

Osnovna glazbena škola Lovro pl. Matačić, Omiš, <http://ogslp-matacic.hr/o-skoli/>, <http://ogslp-matacic.hr/predskolsko-glazbeno-obrazovanje/>, pristup 20. kolovoza 2019.

Privatna osnovna glazbena škola "Boris Papandopulo", Split, <http://www.centarttrstenik.hr/glazbenivrtic>, pristup 20. kolovoza 2019.

Suzuki metoda, <http://suzuki.yolasite.com/>, pristup 21. kolovoza 2019.